

ALTERRA

WAGENINGEN UR

Architectuur en cultuurhistorie in interdepartementaal perspectief

Een verkenning naar verbreding, verdieping en afstemming van kennis
over architectuur en cultuurhistorie

T.J. Weijsschedé
M. Muilwijk
R. During

Alterra-rapport 1754, ISSN 1566-7197

Architectuur en cultuurhistorie in interdepartementaal perspectief

Een verkenning naar verbreding, verdieping en afstemming van kennis over architectuur en cultuurhistorie

Een verkenning naar verbreding, verdieping en afstemming van kennis over architectuur en cultuurhistorie

**T.J. Weijschedé
M. Muilwijk
R. During**

Alterra-rapport 1754

Alterra, Wageningen, 2008

REFERAAT

Weijtschede, T.J., M. Muilwijk & R.During, 2008. *Architectuur en cultuurhistorie in interdepartementaal perspectief; Een verkenning naar verbreding, verdieping en afstemming van kennis over architectuur en cultuurhistorie*. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1754 52 blz.

Het Actieprogramma Ruimte en Cultuur is de opvolger van de 3^e Architectuurnota Ontwerpen aan Nederland en bundelt het architectuur- en Belvedere beleid. Het staat in het verlengde van de Nota Ruimte en de in samenhang hiermee uitgebrachte beleidsnota's en wordt door zeven ministeries gedragen. Binnen het thema stimuleren, faciliteren en kennisontwikkeling wordt dit onderzoek aangekondigd als Actie D-8. De actie D-8 betreft een verkenning naar verbreding, verdieping en afstemming van kennis over architectuur en cultuurhistorie. Het project heeft als doel om het interdepartementaal onderzoek naar (landschaps)architectuur en cultuurhistorie te versterken. Alterra heeft bij de zeven ministeries geïnventariseerd op welke wijze er aandacht wordt besteed aan architectuur en cultuurhistorie en welke vorm van samenwerking gewenst is. De uitkomsten uit deze studie zouden gebruikt kunnen worden als input voor de 4^e Architectuurnota, of als opstap voor een kennisagenda. The Action Programme on Spatial Planning and Culture focuses on cultural features in spatial planning by increasing the involvement of the design disciplines in spatial planning and by bringing cultural history to bear on development. The Action Programme combines architecture policy and the Belvedere policy (aimed at strengthening the influence cultural history has on spatial planning) and is a step towards increasing the volume and consistency of cultural policy input in spatial development policy. It is a unified effort of seven ministries.

This research is part of the Action Programme's theme stimulation, facilitation and knowledge development and explores the broadening, deepening and harmonization of knowledge of architecture and cultural history. The aim of the project is to reinforce the inter-ministerial research of (landscape)architecture and cultural history. Alterra has made an inventory at the seven ministries of the way attention is being given to architecture and cultural history, and whether and how cooperation with other ministries is desirable. The outcomes of this study could be used as an input for the 4th Architecture Note, or as a first step towards a common knowledge agenda.

Trefwoorden: Cultuurhistorie, architectuur, landschapsarchitectuur, ministeries, interdepartementale samenwerking, landschapsbeleid, Belvedere, ruimtelijke ordening, ruimtelijk beleid, decentralisatie, aansturing, vernieuwing, erfgoed, planvorming, opdrachtgeverschap.

ISSN 1566-7197

Dit rapport is digitaal beschikbaar via www.alterra.wur.nl. Een gedrukte versie van dit rapport, evenals van alle andere Alterra-rapporten, kunt u verkrijgen bij Uitgeverij Cereales te Wageningen (0317 46 66 66). Voor informatie over voorwaarden, prijzen en snelste bestelwijze zie www.boomblad.nl/rapportenservice

© 2008 Alterra

Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland

Tel.: (0317) 480700; fax: (0317) 419000; e-mail: info.alterra@wur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1. Inleiding	9
2. Hoofdpunten D8	11
3. Interdepartementale analyse	13
3.1 Maatschappelijke trends en ontwikkelingen	13
3.2 Huidige praktijk Architectuur en Cultuurhistorie	16
3.3 Kennis en onderzoek	27
3.4 Gewenste interdepartementale samenwerking	30
4. Rondetafelgesprek 3 mei 2007	35
Bijlage 1 Lijst van geïnterviewden	39
Bijlage 2 Lijst met gesprekspunten interviews	41
Bijlage 3 Adressenlijst van geïnterviewden en deelnemers rondetafelgesprek	43
Bijlage 4 Presentatie Rondetafelgesprek	47

Samenvatting

Het Actieprogramma Ruimte en Cultuur is de opvolger van de 3e Architectuurnota Ontwerpen aan Nederland en bundelt het architectuur- en Belvedere beleid. Het staat in het verlengde van de Nota Ruimte en de in samenhang hiermee uitgebrachte beleidsnota's en wordt door zeven ministeries gedragen. Binnen het thema stimuleren, faciliteren en kennisontwikkeling wordt dit onderzoek aangekondigd als Actie D-8. De actie D-8 betreft een verkenning naar verbreding, verdieping en afstemming van kennis over architectuur en cultuurhistorie. Het project heeft als doel om het interdepartementaal onderzoek naar (landschaps)architectuur en cultuurhistorie te versterken. Alterra heeft bij de zeven ministeries geïnventariseerd op welke wijze er aandacht wordt besteed aan architectuur en cultuurhistorie en welke vorm van samenwerking gewenst is. In een rondetafelgesprek hebben de deelnemers met elkaar de mogelijkheden voor interdepartementale samenwerking verder verkend. De uitkomsten uit deze studie zouden gebruikt kunnen worden als input voor de 4e Architectuurnota, of als opstap voor een kennisagenda.

Interdepartementale analyse

Ten aanzien van de inrichting van de leefomgeving kunnen we twee trends onderscheiden binnen de ontwikkelingen die departementsoverstijgend zijn. Ten eerste het bereiken van de systeemgrenzen en ten tweede de veranderende rol van de Rijksoverheid. Deze trends kunnen aanleiding vormen voor kennisuitwisseling en het gezamenlijk optrekken van de departementen op het terrein van cultuurhistorie en architectuur. Om als Rijksoverheid te kunnen anticiperen op deze trends, zou het ontwerp daar, en in het verlengde ervan de cultuurhistorie, een bijdrage kunnen leveren.

Tijdens deze studie zijn de mogelijkheden verkend om te komen tot een betere afstemming, verdieping van kennis over architectuur en cultuurhistorie en interdepartementale samenwerking op het gebied van architectuur en cultuurhistorie. Hierbij heeft centraal gestaan 'wie doet wat en op welke manier'. Er is op een open wijze naar elkaars werkwijzen gekeken, om de mogelijkheden te verkennen voor verbeteringen van het werkproces binnen het eigen departement en de samenwerking met anderen. Daarnaast is gekeken naar mogelijkheden om te komen tot meer inzicht in integrale oplossingsrichtingen voor de toekomstige ruimtelijke opgaven.

Gesprekspunten voor rondetafelgesprek

- welke bijdrage zou een betere afstemming van onderzoek en ontwerp kunnen hebben bij het oplossen van ruimtelijke maatschappelijke problemen
- vergelijk de verschillende rolopvattingen eens op hun merites. Is het bijvoorbeeld denkbaar en wenselijk dat er bij EZ en/of OC&W eveneens enkele ontwerpers werkzaam zijn ten behoeve van ruimtelijke kwaliteit
- het beter zichtbaar maken van de aanwezige kennis binnen de verschillende departementen is een eerste stap in betere ontsluiting van de kennis en het uitwisselen hiervan tussen de departementen
- in hoeverre kan het onderzoek dat wordt verricht, losgeweekt worden van de directe context en daarmee van betekenis kunnen worden voor de collega departementen? Overall waar dit mogelijk is, zal dit leiden tot kwaliteitsimpulsen. Op grond van deze analyse lijkt dit te behoren tot de categorie laaghangend fruit
- in de interviews zijn we meerdere wensen voor samenwerking tegengekomen. Het is interessant om tijdens het rondetafelgesprek de overwegingen te horen die men naar

voren brengt. Deze kennis over de onderliggende motieven levert de werkelijke argumenten voor samenwerking op.

Uitkomsten onderzoek

1. Tijd is rijp voor samenwerking

Interdepartementale samenwerking is niet alleen gewenst, maar ook noodzakelijk om ruimtelijke opgaven verder te brengen. Er wordt door de meeste betrokkenen de noodzaak gevoeld om tot verregaande kwaliteitsverbetering te komen op het gebied van ruimtelijke opgaven. Men blijkt uitermate gemotiveerd om bij te dragen aan deze kwaliteitsslag. Grote ruimtelijke opgaven waar vanuit het rijk aan gewerkt moet worden, zijn complex en interdisciplinair van aard. Het bundelen van kennis en expertise op het gebied van ontwerp en cultuurhistorie welke bij de verschillende departementen aanwezig is, is een voorwaarde om te komen tot een kwaliteitsverbetering van projecten. Het is nu zaak om de juiste mensen aan de juiste opgaven te koppelen en het gezamenlijke ambitieniveau vast te stellen.

2. Ontwerp vervult een cruciale rol bij transformatie opgaven

Om de noodzakelijke kwaliteitsslag te bewerkstelligen speelt ontwerp een cruciale rol op verschillende momenten tijdens het planproces. Het begint bij het inzichtelijk maken en definiëren van de opgave. De ontwerpende disciplines zijn in staat om de opgaven op een integrale wijze te benaderen en te overzien. Hierdoor wordt een kwaliteitsimpuls gegeven aan de ruimtelijke opgaven in Nederland. Daarnaast gaat ook om de attitude ten aanzien van ontwerp binnen de departementen: er hoeven niet perse veel ontwerpers rond te lopen, als de medewerkers de meerwaarde ervan zullen herkennen. Door bekendheid te geven aan succesvolle projecten kunnen verschillende partijen worden verleid om in hun proces gebruik te maken van ontwerp.

3. Zichtbaar maken en benutten van cultuurhistorische kennis

Zowel binnen als tussen de departementen vindt de laatste jaren versnippering van cultuurhistorische kennis plaats. Ontsluiting van cultuurhistorische kennis is een voorwaarde voor het benutten ervan. Inzicht in en kennis over het verleden kan aanknopingspunten bieden voor de huidige ruimtelijke opgaven. De kennis van de cultuurhistorie kan door ontwerpers gebruikt worden om bijvoorbeeld de identiteit van gebieden vast te stellen.

Vervolg

Uit deze studie is naar voren gekomen dat de tijd rijp is voor een betere afstemming tussen de departementen op het vlak van cultuurhistorie en ontwerp. Om een betere afstemming tussen departementen te organiseren zullen de vragen beantwoord moeten worden over bijvoorbeeld:

- de rolopvatting van het eigen departement
- welke integrale onderzoekopgaven liggen er, waarin ontwerp en cultuurhistorie een bijdrage kunnen leveren om te komen tot vernieuwende oplossingen
- welke voorbeelden van interdepartementale samenwerking verdienen navolging
- bij welke initiatieven van interdepartementale samenwerking wil men het eerst aansluiten
- op welke wijze kan cultuurhistorie verankerd worden, bijvoorbeeld in de nieuwe Architectuurnota

1 Inleiding

Achtergrond

Het Actieprogramma Ruimte en Cultuur is de opvolger van de 3^e Architectuurnota Ontwerpen aan Nederland en bundelt het architectuur- en Belvedere beleid. Het staat in het verlengde van de Nota Ruimte en de in samenhang hiermee uitgebrachte beleidsnota's. Het actie programma wordt gedragen door de 7 ministeries van OCW, VROM, LNV, VenW, Def., BuZa en EZ. De beleidsdoelen worden concreet gemaakt in het Actieprogramma. Dit onderzoek wordt genoemd binnen het thema stimuleren, faciliteren en kennisontwikkeling als Actie D-8.

De actie D-8 betreft een verkenning naar verbreding, verdieping en afstemming van kennis over architectuur en cultuurhistorie.

Doelstelling

Het project heeft als doel om het interdepartementaal onderzoek naar (landschaps)architectuur en cultuurhistorie te versterken. Er zal bij de zeven ministeries OC&W, LNV, VROM, VENW, Def, BuZa en EZ worden geïnventariseerd op welke wijze er aandacht wordt besteed aan architectuur en cultuurhistorie. De uitkomsten uit deze studie zouden gebruikt kunnen worden als input voor de 4e Architectuurnota, of als opstap voor een kennisagenda.

Scope

We hebben ons gericht op de 7 ministeries die zich hebben geëngagementeerd aan het Actieprogramma Ruimte en Cultuur. Er is per departement met één, soms met twee mensen gesproken. De verschillende gesprekken levert dus niet per definitie een volledig representatief beeld per departement op.

Werkwijze

De praktijkervaringen en hun achterliggende opinies zijn geïnventariseerd in een kwalitatief onderzoek. Deze notitie is het resultaat van een analyse van het empirisch materiaal, t.w. documenten en interviewresultaten. Alterra heeft de werkzaamheden uitgevoerd, maar deze zijn in nauw overleg met de begeleidingsgroep besproken. De leden van de begeleidingsgroep zijn: Herma de Wijn (VROM-ARBM) (zij is recent opgevolgd door André Mol), Emilie van Zijl (LNV-Directie Platteland), Eduard van Beusekom (LNV-Directie Kennis) en Koos Straver (LNV-Directie Natuur).

Fase 1 quick-scan

Als een vingeroefening ten behoeve van de opstart van het project D8 is een quick-scan gemaakt, waarin voorbeelden zitten die bruikbaar zijn om van elkaar te leren. Dit is gebruikt om scherp te krijgen welke onderwerpen tijdens de interviewronde aan bod moeten komen. Het schema dat is gemaakt gaf een eerste impressie van de wijze waarop er door verschillende overheden wordt omgegaan met ontwerp en cultuurhistorie. Hierdoor is bij zowel Alterra als bij de begeleidingsgroep een beeld ontstaan over de wisselwerking tussen ontwerp, onderzoek en kennisinbreng.

Fase 2 interviews

Per ministerie is een contactpersoon geïnterviewd. Deze contactpersonen zijn in overleg met de begeleidingsgroep gekozen. Naast contactpersonen van de 7 deelnemende departementen zijn ook de Rijksadviseur voor het Landschap, de directeur van het Stimuleringsfonds voor de Architectuur en de directeur van de RACM geïnterviewd. Om de

gesprekonderwerpen te agenderen heeft elke geïnterviewde van tevoren een onderwerpenlijst ontvangen, welke staat weergegeven in bijlage 2. Dit heeft geresulteerd in semi gestructureerde interviews. De gesprekken zijn opgenomen. Deze zijn letterlijk uitgewerkt en voor akkoord terug gegeven aan de geïnterviewden. De analyse wordt ondersteund met citaten uit deze letterlijke weegave.

Fase 3 rondetafelgesprek

De analyse en interpretatie van de gesprekken heeft uitgemond in de hier voor u liggende notitie. Deze heeft als input gediend voor het rondetafelgesprek op 3 mei, waarin de deelnemers met elkaar de mogelijkheden voor interdepartementale samenwerking verder hebben verkend. Van de 7 departementen die zijn geïnterviewd waren er 5 vertegenwoordigd bij dit rondetafelgesprek.

2. Hoofdpunten D8

Inleiding

Tijdens deze studie zijn de mogelijkheden verkend om te komen tot een betere afstemming, verdieping van kennis over architectuur en cultuurhistorie en interdepartementale samenwerking op het gebied van architectuur en cultuurhistorie. Hierbij heeft centraal gestaan 'wie doet wat en op welke manier'. Er is op een open wijze naar elkaars werkwijzen gekeken, om de mogelijkheden te verkennen voor verbeteringen van het werkproces binnen het eigen departement en de samenwerking met anderen. Daarnaast is gekeken naar mogelijkheden om te komen tot meer inzicht in integrale oplossingsrichtingen voor de toekomstige ruimtelijke opgaven.

Uitkomsten onderzoek

Tijd is rijp voor samenwerking

Interdepartementale samenwerking is niet alleen gewenst, maar ook noodzakelijk om ruimtelijke opgaven verder te brengen. Er wordt door de meeste betrokkenen de noodzaak gevoeld om tot verregaande kwaliteitsverbetering te komen op het gebied van ruimtelijke opgaven. Men blijkt uitermate gemotiveerd om bij te dragen aan deze kwaliteitsslag. Grote ruimtelijke opgaven waar vanuit het rijk aan gewerkt moet worden, zijn complex en interdisciplinair van aard. Het bundelen van kennis en expertise op het gebied van ontwerp en cultuurhistorie welke bij de verschillende departementen aanwezig is, is een voorwaarde om te komen tot een kwaliteitsverbetering van projecten. Het is nu zaak om de juiste mensen aan de juiste opgaven te koppelen en het gezamenlijke ambitieniveau vast te stellen.

Ontwerp vervult een cruciale rol bij transformatie opgaven

Om de noodzakelijke kwaliteitsslag te bewerkstelligen speelt ontwerp een cruciale rol op verschillende momenten tijdens het planproces. Het begint bij het inzichtelijk maken en definiëren van de opgave. De ontwerpende disciplines zijn in staat om de opgaven op een integrale wijze te benaderen en te overzien. Hierdoor wordt een kwaliteitsimpuls gegeven aan de ruimtelijke opgaven in Nederland. Daarnaast gaat ook om de attitude ten aanzien van ontwerp binnen de departementen: er hoeven niet perse veel ontwerpers rond te lopen, als de medewerkers de meerwaarde ervan zullen herkennen. Door bekendheid te geven aan succesvolle projecten kunnen verschillende partijen worden verleid om in hun proces gebruik te maken van ontwerp.

Zichtbaar maken en benutten van cultuurhistorische kennis

Zowel binnen als tussen de departementen vindt de laatste jaren versnippering van cultuurhistorische kennis plaats. Ontsluiting van cultuurhistorische kennis is een voorwaarde voor het benutten ervan. Inzicht in en kennis over het verleden kan aanknopingspunten bieden voor de huidige ruimtelijke opgaven. De kennis van de cultuurhistorie kan door ontwerpers gebruikt worden om bijvoorbeeld de identiteit van gebieden vast te stellen.

Vervolg

Uit deze studie is naar voren gekomen dat de tijd rijp is voor een betere afstemming tussen de departementen op het vlak van cultuurhistorie en ontwerp. Om een betere afstemming tussen departementen te organiseren zullen de volgende vragen beantwoord moeten worden:

- Wat is de rolopvatting van het eigen departement?
- Welke rol dicht men toe aan andere departementen?
- Welke integrale onderzoeksopgaven liggen er, waarin ontwerp en cultuurhistorie een bijdrage kunnen leveren om te komen tot vernieuwende oplossingen?
- Welke kennis is waardevol om te delen?
- Welke voorbeelden van interdepartementale samenwerking verdienen navolging?
- Welke voorbeelden op uitvoeringsniveau kunnen worden gedeeld?
- Bij welke initiatieven van interdepartementale samenwerking wil men het eerst aansluiten? Denk hierbij aan bijvoorbeeld het Interdepartementaal Ontwerpers Platform.
- Op welke wijze kan cultuurhistorie verankerd worden, bijvoorbeeld in de nieuwe Architectuurnota?

3 Interdepartementale analyse

De analyse in dit hoofdstuk is onder andere tot stand gekomen aan de hand van interviews op 7 verschillende departementen. Dit hoofdstuk heeft als input gediend voor het rondetafelgesprek. In bijlage 1 staan de namen van de geïnterviewden. In paragraaf 3.1 worden enkele ruimtelijke trends en ontwikkelingen genoemd, waarin ontwerp en/of cultuurhistorie een departementsoverstijgende rol zou kunnen vervullen. Paragraaf 3.2 geeft een overzicht van de huidige praktijk van ontwerp en cultuurhistorie op de verschillende departementen. In paragraaf 3.3 wordt ingegaan op kennis en onderzoek terwijl in paragraaf 3.4 de gewenste interdepartementale samenwerking wordt belicht.

3.1 Maatschappelijke trends en ontwikkelingen

Deze paragraaf biedt zicht op enkele ontwikkelingen die departementsoverstijgend zijn. Ten aanzien van de inrichting van de leefomgeving kunnen we twee trends onderscheiden:

- a. Bereiken van de systeemgrenzen
- b. Veranderende rol Rijksoverheid.

Deze kunnen aanleiding vormen voor kennisuitwisseling en het gezamenlijk optrekken van de departementen op het terrein van cultuurhistorie en architectuur. Om als Rijksoverheid te kunnen anticiperen op deze trends, zou het ontwerp daar, en in het verlengde ervan de cultuurhistorie, een bijdrage kunnen leveren.

Ad a. Bereiken van de systeemgrenzen

Op dit moment vinden er spectaculaire veranderingen plaats in het landschap. Grote ruimtelijke claims zorgen er op dit moment voor dat we in Nederland aanlopen tegen de grenzen die de ruimte ons biedt: zowel de stad, het landschap, als de infrastructuur is aan het dichtslippen op het vlak van de kwaliteit van het waterbeheer, de energievoorziening, het vervoerssysteem en de vitaliteit van stedelijke en landelijke gebieden in Nederland. Deze uitdagingen zijn zó groot, dat te verwachten valt dat de gangbare oplossingen niet meer voldoende zijn: de systeemgrenzen zijn bereikt. Er zullen duidelijke koerswijzigingen noodzakelijk zijn om deze problemen het hoofd te gaan bieden.

Zo kan in het licht van de klimaatverandering de zeespiegelstijging niet worden beheerst binnen ons huidige systeem van waterveiligheid, -beschikbaarheid en -afvoer. Ook de energiebeschikbaarheid staat ter discussie: door een toenemende schaarste aan fossiele energiedragers, milieuproblemen en de internationale veiligheidssituatie is een herbezinning op energievoorzieningstrategie aan de orde. Hierbij gaat het op de lange termijn om alternatieve energiedragers met bijbehorende nieuwe technologieën. Ook de grenzen van de huidige verkeers- en vervoerssystemen zijn bereikt: het einde is in zicht van de mogelijkheden van het oprekken van het systeem door bijvoorbeeld mobiliteitsmanagement en spitsstroken. Hierbij wordt het noodzakelijk om een strategische koerskeuze te maken, waarbij bijvoorbeeld wordt ingezet op een regionalisering van OV-systemen ('rondje Randstad'), goed geïntegreerd in het nationale en internationale netwerk, in combinatie met vraagbeheersing van het wegverkeer (beprijzing).

Daarnaast zijn enkele regio's en steden economisch en sociaal eenzijdig samengesteld en kwetsbaar. Voorbeelden hiervan zijn de Randstad-zuidvleugel, delen van Noord Limburg

en de na-oorlogse tuinsteden. Deze kwetsbaarheid geldt ook voor de ecologische en landschappelijke kwaliteiten van Nederland. Tot op heden wordt in kleine stapjes gewerkt aan de versterking daarvan, maar deze werkwijze loopt tegen haar grenzen aan. Ook op dit terrein zal een duidelijke koerskeuze gemaakt moeten worden, waarin in dergelijke gebieden de relatie tussen rood, groen en blauw in het ruimtelijk beleid opnieuw wordt gedefinieerd¹.

Ad b. Veranderende rol Rijksoverheid

Ten aanzien van planning en uitvoering van projecten heeft het rijk een aantal forse stappen terug gedaan. Het credo uit de Nota Ruimte 'decentraal wat kan, centraal wat moet' heeft gezorgd voor een andere rol en positie van de rijksoverheid. Bevoegdheden zijn overgegaan op gemeentes en provincies. Dit betekent dat het rijk zich steeds meer als opdrachtgever is gaan opstellen en steeds minder een duidelijk uitvoerende taak heeft.

"Hierbij is het echter belangrijk om te beseffen dat we midden in een veranderingsproces zitten." (Interview 8)

Het duurt dan ook nog wel enkele jaren voordat de verschillende overheden en andere partijen gewend zullen zijn aan de nieuwe rol die ze aannemen. Het is momenteel een zoektocht om de nieuwe posities in te nemen. Elk departement kiest daarbij voor een eigen strategie. De veranderende taken en verantwoordelijkheden die de overheid krijgt, brengt dus een andere rolopvatting met zich mee. Een goede afstemming bij deze herijking lijkt daarbij noodzakelijk.

Met de veranderende sturingsfilosofie is ook de markt is een belangrijke partij geworden bij de planning en uitvoering van projecten. Hierbij vindt er een verschuiving plaats van puur voorschrijvend naar prestatiegericht:

"Schrijf maar op een A4tje globaal hoeveel er nodig is, maar schrijf niet meer op hoe dat bereikt dient te worden. Dit speelt niet allen bij Defensie, maar is een trend in de gehele vastgoedwereld." (Interview 1)

Verschillende departementen, zoals Defensie en het ARBM, hebben hier al mee te maken gehad. Deze blijken allemaal wat gereserveerd tegenover bijvoorbeeld een PPS-achtige werkwijze te staan. Dit heeft vooral te maken met het feit dat de lijst met wensen en specificaties van te voren helder moet zijn voor de marktpartijen, terwijl gedurende grote projecten de vraag verandert. Men leert de vraag gedurende het proces beter begrijpen, of men gaat er anders tegenover staan:

"Het is weten wat je kind gaat studeren voordat het geboren is." (Interview 1)

In de prestatiegerichte marktbenadering wordt alleen een prestatieomschrijving gegeven aan de kwaliteitsspecificatie:

"Het grootste probleem zit in het ontbreken van de ontwerpdialoog en de toetsing van de specificaties. Dit leidt vaak tot een onnodige juridificatie van het proces." (Interview 1)

Vanuit sommige hoeken komt het geluid dat de markt ook een oplossing zou moeten bieden bij het opknappen van monumenten. Hierbij zou het fiscaliseren een oplossing moeten zijn en anders zou het aan de markt moeten worden overgelaten. Hierbij wordt

¹ VROM-raad. Slimmer investeren, advies over het besluitvormingsproces bij strategische rijksinvesteringen, november 2006.

echter vergeten dat er binnen de monumentenzorg nog veel meer moet worden gedaan dan alleen onderhoud.

Ontwerpen aan nieuwe oplossingsrichtingen

De hierboven geschetste ruimtelijke problemen zijn gecompliceerd en sector overschrijdend. Een integrale aanpak en het verkennen van tot nu toe niet voor mogelijk gehouden oplossingsrichtingen lijken alleen bereikt te kunnen worden wanneer ontwerp en cultuurhistorie hierbij betrokken worden². Het is goed om te beseffen dat ook het hogere schaalniveau van stad, landschap en infrastructuur binnen het domein van het architectuurbeleid ligt. Hieruit blijkt dat architectuur niet losstaat van de politieke context/realiteit.

Om te zorgen voor een mooi en zorgvuldig ingericht Nederland zullen er dus inspirerende relaties moeten ontstaan tussen het architectuurbeleid, ruimtelijke ordening en andere sectoren op het vlak van landschap en infrastructuur. Hierbij gaat het erom dat de hierboven genoemde ruimtelijke ontwikkelingen een betekenisvolle bijdrage kunnen leveren aan ons cultuurlandschap³. Het is dan ook de cultuurhistorie, wat in weze een deel van onze cultuur waarborgt, die een richtinggevende rol kan spelen bij deze toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen.

Gesprekspunt voor rondetafelgesprek:

Een interessant gesprekspunt is welke bijdrage een betere afstemming van onderzoek en ontwerp op het vlak van ontwerp en cultuurhistorie zou kunnen hebben bij het oplossen van ruimtelijke maatschappelijke problemen.

² ARC, 2005

³College van Rijksadviseurs. Visie Architectuurbeleid 2008+, juni 2006.

3.2 Huidige praktijk Architectuur en Cultuurhistorie

Bij de bezoeken aan de verschillende departementen zijn we verschillende manieren tegengekomen hoe men omgaat met ontwerp. Tijdens de interviews hebben wij gevraagd naar de praktijkervaringen van ontwerp in projecten. Hieruit zijn verschillende 'ontwerptradities' naar voren gekomen: wat zijn de rolopvattingen van de verschillende departementen.

"Ja, er zijn verschillende departementale culturen' en 'Nee, die hebben niet zo verschrikkelijk veel met elkaar te maken' en 'Ja, er is een wereld te winnen als ze dat wel zouden doen.'" (Interview 8)

Defensie

Bij Defensie worden veel projecten uitgevoerd. Het type opdrachten is zeer divers. Er worden opdrachten variërend van een ton tot vele honderden miljoenen euro's uitgezet op allerlei terreinen. Bv. kantoren, kades, landingsbanen, landingslichten, rijsscholen, natuurterreinen. Bij al deze projecten speelt het ontwerp een rol. Er is dan ook wel architectuurbeleid, zoals blijkt uit de nota 'Architectuur bij Defensie'. Hierin staan naast ambities als processen, producten en opdrachtgeverschap ook beschreven dat er binnen Defensie meer moet worden gedaan aan architectuur.

"Het is een soort missiewerk om ongelovigen over de streep te trekken. Je moet constant moeite doen om kwaliteit op de agenda te krijgen en te houden. Als je met goede argumenten komt kan er best veel, zeker als dit binnen de bestaande budgetten gebeurt. Maar met goede argumenten kan er zelfs een verschuiving van gelden plaatsvinden." (Interview 1)

Bij Defensie overheerst de functionaliteitsgedachte: het gaat om operationeel handelen. Architectuur is hierbij een bijzaak: er spelen zaken die veel belangrijker worden geacht, zoals bijvoorbeeld Afghanistan. Hierbij zorgt deze bijzaak ervoor dat er in rustsituatie in Nederland een goede werk- en leefomgeving bestaat. Creatieve oplossingen vereisen wel de ruimte om ernaar te zoeken.

Deze pragmatische manier van denken heeft geresulteerd in vaak technische processen, waarbij de (interne) opdrachtgever vaak een technisch deskundige is. Er wordt nog veel gewerkt volgens de 'traditionele' manier: maak een PvE, leg dit neer bij een uitvoerende dienst waar een architect een ontwerp maakt, dat wordt uitgewerkt in een ontwerp door technici: bouwkundigen, constructeur en installatietechnicus. Deze mensen heeft de DVD allemaal in huis. De ontwerpopgave ligt in het verbinden van functionaliteit met kwaliteit: *"Vragen stellen, alternatieven zoeken en creëren financiële randvoorwaarden onderzoeken, masseren van het proces, creëren van draagvlak, etc. Het gaat om het bij elkaar brengen van de mensen: wie zijn de spelers." (Interview 1)*

Vaak komen er dan heel andere mogelijkheden naar voren. Een voorbeeld van een project waar is geprobeerd de kwaliteit van het project en de partners op een ander niveau te brengen is de herinrichting van Trip van Zoutlandkazerne in Breda. Aanvankelijk ging het hierbij alleen om een opdracht tot het ontwerpen van een gebouw. Door te wijzen op het belang van een masterplan voor het hele complex en door de gemeente erbij te betrekken is een plan tot stand gekomen waarin meerdere gebouwen en het terrein worden ontworpen.

In Hilversum heeft ook een dergelijk proces geleid tot succes.

“Aanvankelijk leek het een klein project, met een vrij standaard ontwerp. Dit was meerdere malen door de welstand afgewezen. Tot slot is een totaal plan gemaakt voor het hele complex met daarin een anders-dan-gebruikelijk legeringsgebouw aan een paradeplein.” (Interview 1)

De ontwerpers hebben in deze voorbeelden de vraag ontleed door de vraag eerst binnenste buiten te keren en zijn er vervolgens achter gekomen dat de vraag veel breder en anders lag. Eerst werd er vreemd tegen aan gekeken, maar later bleken verschillende opdrachtgever daar heel erg tevreden mee te zijn.

Het was bij Defensie geen vanzelfsprekendheid dat er rekening werd gehouden met cultuurhistorie. Er wordt op projectniveau aandacht aan cultuurhistorie besteed. *“We gaan hierbij niet op een restauratieve manier om met cultuurhistorische waarden, maar meer op de Belvedere manier: behoud door ontwikkeling.”* (Interview 1)

Zo speelt er in Ede een proefproject, om te kijken op welke wijze er kan worden omgegaan met cultuurhistorie bij de afstoting van overbodige Defensie terreinen. Hierbij geeft Defensie overwegingen mee aan de markt op welke wijze met de cultuurhistorie zou moeten worden omgegaan. Om dit te ondersteunen wordt er vaak cultuurhistorisch onderzoek gedaan om aan te geven wat Defensie belangrijke cultuurhistorische waarden vindt. Deze resultaten worden overgedragen aan de nieuwe eigenaren zodat de resultaten kunnen worden meegenomen in het nieuwe plan. Vaak wordt dit gedaan in samenwerking of overleg met de ARBM.

Interessant van de benadering van Defensie is dat de ontwerpers binnen dit departement proberen de daar heersende functionaliteits gedachte te combineren met een goede kwaliteit van het ontwerp. Hierbij slagen ze er vaak in om binnen de bestaande financiële kaders te blijven. Ontwerp hoeft dus niet perse een extra kostenpost te betekenen.

Buitenlandse Zaken

Het departement Buitenlandse Zaken heeft te maken met huisvestingszaken van haar ambassades. Hierbij gaat het om inrichting, verbouw, onderhoud en verhuizingen. Het is niet alleen de kanselarij (het kantoorgedeelte), maar ook gedeelten van de residentie (het woongedeelte van de ambassadeur) die een publieke functie hebben. Deze moeten dan ook representatief zijn. Om dit vorm te geven werken er interieurarchitecten die verantwoordelijk zijn voor de inrichting van de publieke ruimtes. Dit gaat van stoffering tot meubels en verlichting. Voor de kanselarijen geldt dit ook tot op zekere hoogte, de algemene ruimtes krijgen wat meer aandacht. Dit is wel afhankelijk van het land waar het om gaat. Hierbij gaat het bij het ontwerpvragestuk om: op welke wijze geef je een visitekaartje af in het buitenland.

“Het moet er natuurlijk goed uit zien, we promoten graag het Nederlandse design, maar de vraag is dan wel wat is Nederlands. We worstelen met de uitstraling, bestaat er een Nederlandse uitstraling? Wat bepaalt nou de Nederlandse identiteit, bestaat die nog, of vervaagt het? Komt er in de multiculturele samenleving niet een heel andere identiteit?” (Interview 2)

In de uitwerking van de ontwerpogave wordt er nadrukkelijk gewerkt aan het verbinden van een gebouw met een Nederlandse identiteit aan het land en de omgeving waar het gebouw in staat. Hier heeft men diverse oplossingen voor gevonden. Soms werkt men met lokale kennis over aspecten van het gebouw binnen een grotere context van een

Nederlands ontwerp. Zo is in Bogota gewerkt met Nederlands meubilair en kunst, maar ook met lokale technieken van wandbehandeling.

In Suriname is een kanselarij gebouwd, het is een tropisch gebouw geworden op de wind, waarbij geprobeerd is zo min mogelijk klimaatsinstallaties nodig te hebben. Lokale bouwvakkers worden ingezet. De kunstwerken zijn verbeeldingen van tropische regenwouden door Nederlandse kunstenaars. Zo wordt geprobeerd de link te leggen tussen de Nederlandse en lokale cultuur.

In het ontwerpproces wordt ingezet op een zeer nauwkeurig PvE.

“Er moet een goed programma van eisen worden geschreven, daar wordt heel veel aandacht aan besteed, is veel omvattend. Het gaat over het gebouw zelf, afmetingen, budgetten, maar ook over de installatietechniek, het zegt iets over meubilair, kunst. Ook de architectonische opgave moet daarin helder worden geformuleerd.” (Interview 2).

In Nederland wordt een basisontwerp gemaakt dat wordt overgeheveld naar het buitenland. De invloed van de lokale adviseurs en architecten is in het begin beperkt, maar neemt toe naar mate het proces vordert. Uiteindelijk is de lokale architect de baas en niet meer de Nederlandse. Met het PvE worden de adviseurs in Nederland en het buitenland aangestuurd.

“De valkuil is misschien, dat de lat te hoog wordt gelegd in landen waar de technologie nog niet zo ver is, maar waar ze al eeuwen lang weten hoe ze onder bepaalde klimaatcondities moeten bouwen.” (Interview 2)

Interessant aan de benadering van afdeling Realisatie en Huisvesting is dat alle vakdisciplines bij elkaar zitten. Integraal naar oplossingen zoeken is dus een vanzelfsprekendheid, waarbij deze oplossing een Nederlandse identiteit met zich mee moet brengen. Dit alles wordt ingepast in een zeer marktgerichte werkwijze.

Verkeer en Waterstaat

Bij directoraat-generaal Water van Verkeer en Waterstaat worden veel projecten gedaan op het gebied van waterbeheer op (boven)regionaal en (inter)nationaal niveau. Hierbij gaat het om strategische vragen als ‘welke gebieden zijn geschikt voor waterberging’, ‘is de wateropgave te combineren met andere opgaven, zoals zakkende veen of nieuwe bouwlocaties’.

Bij de ‘natte poot’ van het departement zitten geen ontwerpers. Deze zijn wel te vinden bij de ‘droge poot’. Hierin houden de ontwerpers zich onder andere bezig met het bevorderen van de samenhang en continuïteit van het ontwerp van autosnelwegen in relatie tot haar omgeving. Dit Steunpunt Routeontwerp is een gezamenlijk initiatief van de ministeries LNV, VenW en VROM. Daarnaast bevinden zich ontwerpers in de uitvoerende diensten, zoals RIZA en Rijkswaterstaat. Wanneer het gaat om grote watervraagstukken speelt het ontwerp op nationaal niveau nog geen grote rol. Dit begint nu te veranderen. De aandacht die bijvoorbeeld Dirk Sijmons hier aan geeft, werkt zéker mee.

“Door het ontwerp in te zetten in het beleidsproces wordt gehoopt het beleid concreter te maken, knelpunten beter te signaleren en in nieuwe mogelijke oplossingsrichtingen te gaan denken.” (Interview 11)

Als voorbeeldproject is het IJsselmeer opgepakt, als een verkenning. Er gebeurt daar heel veel momenteel: Almere, buitendijkse activiteiten, het Noordvleugel verhaal, IJmeer en Markermeer. De ambitie is om naar het gehele watersysteem van het IJsselmeer te kijken. Het betekent niet dat er een blauwdruk wordt ontwikkeld, maar met een visionaire

bril 100 jaar vooruit te kijken en dan zaken te bekijken, zoals de stijging van de zeespiegel en alles wat daar meespeelt. Hierbij komen vragen aan bod als: 'moet er dan traditioneel bedijkt worden' of 'moet er 'iets' met moerassen'.

"(...)Dan kom je op het onderzoekend ontwerpen of hoe je het ook wilt noemen, dat je je problematiek veel scherper kan maken door te vertalen dan vooral te kijken wat de gevolgen zijn, wat zijn je doelen, wat moet ik halen, kortom een heel pakket en dan de beslissing dat je mee kan gaan. (...)We hebben nu een tiental jonge honden, zoals we ze genoemd hebben, 2 maanden de ruimte gegeven om hiermee aan de slag te gaan, niks is te gek." (Interview 11)

Deze groep houdt veel discussies met de 'Adriaan Geuzes', ze hebben heel nauw contact met die ontwerpers. Hierbij wordt onderzocht waar de grote problemen zijn en op welke wijze aan de grote knoppen van peil, zoetwatervoorraad en ecologie gedraaid moet worden. Daarbij gaat het erom een basale discussie over verschillende scenario's te voeren. Dit zou moeten uitmonden in keuzes die het rijk zou moeten maken.

Directie Water vindt het belangrijk om naar water te kijken door een cultuurhistorische bril. Hierbij zou de vraag gesteld kunnen worden welke rol ze kan vervullen in een aantal grote projecten. Dus los van de harde randvoorwaarden, maar meer vanuit de kennis en de mogelijke invloed op het oplossingsproces.

"Bij water heb je natuurlijk wel enorme aansluiting. Wij willen meer naar natuurlijke systemen terug, meer ruimte voor de rivier, meer ruimte, überhaupt vering zoeken in je systeem. En eigenlijk zit je dan al op een heel goede cultuurhistorische ondergrond. Ik vraag mij wel eens af in de praktijk of iedereen daar wel bewust mee omgaat. Eigenlijk ligt er een enorme schat ook aan kennis bij OC&W daarover, maar vaak spitsen ze het weer toe op het is een monument dus u mag niet dit, of u mag niet dat. En krijg je allemaal randvoorwaarden. Óf je draait het om en zegt: 'mijn kennis over het natuurlijk systeem is zo groot, ik ga jou zelfs meehelpen als je zoekt naar de beste oplossing hoe je ruimte voor het water kan zoeken'. Dat is natuurlijk een hele andere positie." (Interview 11)

Verkeer en Waterstaat probeert dus het ontwerp en de cultuurhistorie bij de grootschaliger en strategischer projecten te betrekken. Door op een hoog abstractieniveau hier mee te beginnen, verwachten ze in een later uitvoeringsstadium tegen minder problemen aan te lopen. Dit principe is interessant voor andere departementen, die ook te maken hebben of krijgen met grote strategische ruimtelijke investeringen.

VROM DG Ruimte

VROM geeft kaders aan voor de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland, waarbij ze gebiedsgericht te werk gaat. Mede hierom lopen er bij VROM ontwerpers rond. Bij VROM wordt de volgende definitie van ontwerpen vaak gebruikt:

"Ontwerpen is het verbeelden van ruimtelijke consequenties van ingrepen die je zou nemen in Nederland." (Interview 9)

Hierbij is het schetsen van oplossingsrichtingen een belangrijk onderdeel van het werk van de ontwerpers bij VROM. Niet alleen maken ze ontwerpen ten behoeve van het (inter)nationaal beleid en advisering, ook worden ze gevraagd door provincies om mee te denken. Dit kan in veel verschillende fases van een planproces. Soms wordt VROM gevraagd om voorin het proces mee te denken en daarbij een adviserende rol op zich te nemen. Dit kan ook gebeuren aan het eind van het proces, in een meer toetsende rol. In zo'n geval vraagt de inspecteur om vanuit de invalshoek van het ontwerp mee te denken.

Een voorbeeld is bouwen in Waterland, waarin ze door de provincie Noord Holland zijn gevraagd om mee te denken:

“Het is een rijksbufferzone. In het streekplan is aangegeven dat ze daar 1000 woningen in het buitengebied willen bouwen. In principe vanuit het rijksbufferzonebeleid kan dat niet. Op een gegeven moment was het een fase tussen de Vijfde Nota en de Nota Ruimte en was het in principe zo dat het bufferzonebeleid afgeschaft zou worden en het regionale parken zouden worden. Op dat moment werd het streekplan gemaakt door de provincie. Toen waren wij erg enthousiast over dit plan dat door LA4sale is gemaakt voor Waterland en heeft de minister aangegeven dat zij hier achter stond. Maar aangezien er na het bufferzonebeleid toch weer door de kamer teruggeroepen is dat hier streng aan vast gehouden moet worden, past dit eigenlijk niet binnen beleid. Maar gezien het feit dat de minister al ja had gezegd... Dat is wel lastig. Toen heeft ze aangegeven dat ze het nog steeds wel wil goedvinden, maar dan moet er wel door de provincie een kader uitgewerkt worden met een aantal regels op wat voor manier dat dan zou kunnen, dat je de kwaliteit van het gebied versterkt. Door de provincie is nagedacht hoe dat dan kan en daar ben ik bijvoorbeeld bij betrokken geweest.” (Interview 9).

De nieuwe sturingsfilosofie betekent een andere rol voor de Rijksoverheid. Wanneer VROM, naast het uitzetten van nationaal beleid ook participeert in projecten, kan dat soms tot verwarring leiden. Zo heeft VROM zowel een adviserende als een toetsende rol. Op het moment dat VROM wordt gevraagd om een inhoudelijke bijdrage te leveren dan zal de VROM medewerker altijd de Nota Ruimte in het achterhoofd houden. Door 2 verschillende personen in te zetten, probeert men te voorkomen dat iemand zijn eigen werk moet toetsen.

“We proberen het meestal wel te scheiden. Op zich ben je natuurlijk als ontwerper vanuit VROM betrokken bij zo'n proces. En je hebt wel de regels vanuit de Nota Ruimte in je hoofd, in principe geven we meestal wel mee, proberen het echt los te zien. Dit is een fase waarin we meedenken en straks andere mensen zullen toetsen. Maar je merkt ook wel soms dat dat niet altijd even gelukkig uitpakt.” (Interview 9)

De VROM ontwerpers proberen vaak na te denken vanuit een nationaal belang, bijvoorbeeld meer dan vanuit het belang van die provincie of gemeente.

“En ten opzichte van andere ministeries denk ik toch ook vaak dat het feit dat Ruimtelijke Ordening een integrale afweging is, terwijl veel ministeries toch meer vanuit een bepaald sectorbelang praten. Hun groot gelijk natuurlijk, OC&W heeft het natuurlijk vooral over cultuur en over cultureel erfgoed. Ik vind dat ook een onderwerp dat heel belangrijk is, maar daarnaast is ook economie of bouwen ook heel belangrijk. Vanuit VROM denk ik dat je wel de meerwaarde hebt dat je in principe die integrale afweging moet kunnen maken.” (Interview 9).

Dit integrale denken komt ook terug in de wijze hoe zij tegen interdepartementaal onderzoek aankijken. Er wordt op verschillende vlakken samengewerkt met andere ministeries. Een goed voorbeeld daarvan is het ARC, maar ook Belvedere. In dit kader zijn zij net een onderzoek gestart 'Ateliers aan de praat'. Daarin wordt er aan de hand van een groslijst van ongeveer 20 ontwerpateliers gekeken wat nu succesfactoren en faalfactoren zijn en wat nu de effectiviteit van de ontwerpateliers is. Dit onderzoek is ontstaan op initiatief van Belvedere en DG Ruimte, maar wordt begeleid door RACM. LNV, DLG, Projectbureau Belvedere en Atelier Rijksbouwmeester denken mee.

VROM Atelier Rijksbouwmeester

Binnen VROM is het ARBM gehuisvest. Deze adviseert en denkt mee bij het ontwerp van nieuwe (overheids)gebouwen, maar ook bij het geven van een nieuwe bestemming aan monumenten. Bij het herbestemmen van gebouwen wordt op zoek gegaan naar een functie die past bij het gebouw:

"In recente jaren is er toch een tendens gekomen dat je anders met een gebouw probeert om te gaan. Het gebouw dicteert het gebruik, in plaats van dat het gebruik dicteert wat er met het gebouw gebeurt."(Interview 6)

Een voorbeeld hiervan is een rijksmonument wat op dit moment al wordt gebruikt als Kantongerecht. De herkenbaarheid van de monumentale waarde liet echter te wensen over. Op een gegeven ogenblik kwam er vanuit de gebruikers een vraag voor een functionele aanpassing: het vervangen van de gaskachels door een cv en het vervangen van de installaties.

"Dit was het ideale tijdstip om ook te gaan kijken naar de monumentale waarde en de architectonische beleving. Zelf had de gebruiker het alleen over het vervangen van de elektriciteitsleidingen en de verwarming. Er is een meerwaarde mogelijk in dit gebouw qua belevingswaarde en monumentale waarde, ruimtelijke beleving, architectonische appreciatie en image van de overheid." (interview 6)

Vanaf begin jaren '80 is er al een integrale aanpak geweest met monumentenexpertise, architectuur en stedenbouw. Hierbij wordt zoveel mogelijk geopereerd met 2 mensen uit 2 disciplines.

"Ik weet ongeveer wat een nieuwbouw specialist doet en omgekeerd is dat ook zo. Al ruim 25 jaar is dat voor ons vanzelfsprekend. Soms lijkt het wel alsof dit de laatste jaren als iets nieuws wordt gepresenteerd, maar dat is niet zo." (Interview 6)

We kunnen dus zeggen dat VROM een interessant departement is als het gaat om de integrale inzet van ontwerpers. Er is veel kennis en expertise aanwezig en deze wordt op allerlei schaalniveaus ingezet: van strategisch hoog niveau tot aan het meedenken met partijen op regionaal niveau en op het niveau van gebouwen. Hierbij is de know how aanwezig om dit nationale beleid een regionale en lokale invulling te geven.

LNV

Wanneer we kijken naar de wijze waarop LNV de problemen in het landelijk gebied aanpakt, lijken zij in toenemende mate een deel van de oplossing in het ontwerp te zoeken. Hierbij spitst de discussie zich vooral toe op het begrip 'kwaliteit'. Gezien het delegeren van taken in de richting van andere overheden, willen ze met het opstellen van een kwaliteitsagenda aangeven wat het rijk onder kwaliteit verstaat. Door aandacht aan ontwerp en vormgeving te besteden, hopen ze dat dit zal uitmonden in een goede ontwerp kwaliteit van regionale plannen. Enkele concrete zaken waar ze in hebben geïnvesteerd zijn het benoemen van een Rijksadviseur voor het landschap en het positioneren van Kasteel Groeneveld. Hiermee geeft De Ruiter aan dat er in de behoefte van provincies en gemeenten is voldaan:

"We hebben samen in beeld gebracht 'wie moet wat doen' en 'waar heb je dan behoefte aan'. Dan blijkt dat de ontwerpateliers, Kasteel Groeneveld en de Rijksadviseur Landschap voorzien in een behoefte. En dus richt LNV deze in. Rond de reconstructie zijn schetschuiten, ontwerpateliers bij de Nieuwe Hollandse Waterlinie en bij de Greenports. Dirk Sijmons reist 5 dagen het land af, ook al staat hij maar voor 2 dagen op de payroll." (Interview 5)

De zorg voor de kwaliteit van de directe leefomgeving wordt door LNV gezien als een verantwoordelijkheid van de rijksoverheid.

“Het mooi maken en het mooi houden van de directe leefomgeving is een veel grotere opgave die we eigenlijk vanuit het architectuurbeleid hebben veronachtzaamd in de afgelopen periode. Hier hebben we als rijksoverheid niet in ontwerpende zin, maar wel in randvoorwaardelijke en in de aanjagende zin een verantwoordelijkheid.” (Interview 12)

Hierbij wordt een duidelijke rol aan het ontwerp en cultuurhistorie gegeven. Zo zou het een duidelijke rol kunnen vervullen bij het oplossen van ruimtelijk maatschappelijke problemen op hoog schaalniveau. Het kan erg waardevol zijn bij het analyseren van en het kijken naar de problematiek.

“Ik denk wel dat ontwerpers en het ontwerp en in het verlengde ook cultuurhistorie, dat die behulpzaam kunnen zijn bij het identificeren van de identiteit van gebieden en hoe daarmee om te gaan. En dat is iets waar wel grote behoefte aan is, ook op het nationale niveau. Ik zie wel een mogelijke rol, maar meer vanuit de manier van kijken, de analytische kant, de beleidsanalytische kant, maar ook de vormanalytische kant dan als in de zin van ontwerpen en blauwdrukken maken. Ik weet dat hier verschillend over gedacht wordt.” (Interview 12)

LNV wil gezien worden als het departement waar geëxperimenteerd kan worden. Men wil in trajecten stappen met een onzekere uitkomst: ‘intelligent vooruit struikelen’ noemt Kees de Ruiter dit. Zij willen graag meewerken aan nieuwe ideeën en concepten voor het landelijk gebied. Een voorbeeld hiervan is het concept van de zorgboerderijen. Hierin zou de wereld van verzekeringen de wereld van de groene planologie kunnen aanvullen. Een ander idee is het concept van nieuwe landgoederen: een consortium van landbezitters, bewoners en pachters zouden gezamenlijk op deze plek kunnen wonen, waarbij het publiek vrije toegang heeft.

Wat de cultuurhistorie betreft gaat LNV vooral over de cultuurlandschappen. Hierbij onderscheiden ze twee categorieën: het type dat gaaf, authentiek en zeldzaam is (en dus beschermd moet worden) en de cultuurlandschappen waarin ontwikkelingen plaats mogen vinden: deze ontwikkelingen zouden nieuwe kwaliteit moeten toevoegen. In het eerste geval zal er geld ingestopt worden om deze landschappen te behouden. In het tweede geval zal dit moeilijker worden en zullen de nieuwe functies een bijdrage moeten gaan leveren aan een duurzaam landschap.

Interessant is dus de wijze waarop LNV invulling geeft aan de nieuwe sturingsfilosofie. Ze voelen een verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de leefomgeving. Hierbij hebben ze gekozen voor een faciliterende rol richting de andere overheden. Daarnaast zijn ze wat de cultuurlandschappen betreft in voor een experimentele aanpak.

OC&W

OC&W heeft vanaf het begin van de jaren ‘90 een eigenstandig architectuurbeleid. Dat kwam toen voort uit de gedachte dat er onvoldoende ruimte en aandacht was voor goede architectuur in Nederland. De 1^e Architectuurnota ‘Ruimte voor Architectuur’, ondertekend door VROM (bouwbeleid) en OCW (cultuurbeleid, toen nog WVC) richtte zich op het opdrachtgeverschap en het verbeteren van het architectuurklimaat. Zo zijn er de architectuurinstellingen opgericht of hebben substantiële subsidies gekregen, zoals NAI, Stimuleringsfonds voor de Architectuur, Berlage instituut, Architectuur Lokaal. In de 2^e Architectuurnota ‘De architectuur van de ruimte’, ondertekend door VROM, OCW, LNV en VenW, verbreedde de aandacht naar de hogere schaalniveaus van stedenbouw,

landschaparchitectuur en infrastructuur. De 3^e Architectuurnota ' *Ontwerpen aan Nederland*, ondertekend door VROM, OCW, LNV, VenW en EZ, kenmerkte zich door een sterker uitvoeringsgericht karakter met aandacht voor de inzet van ontwerpers en goed opdrachtgeverschap. De tien Grote Projecten die hierin zijn geïntroduceerd zijn elk door een of meerdere ministeries geadopteerd.

De opvolger van de 3 Architectuurnota's is het ARC uit 2005. Deze heeft geprobeerd een band te smeden tussen de cultuurhistorie en de cultuur van het ontwerpen door middel van beleidsvoornemens en concrete acties.

Ondanks dit architectuurbeleid zijn er geen ontwerpers in dienst bij OC&W.

"Vanuit OC&W zit men verder van de uitvoering, we hebben geen eigen uitvoeringsopgave. Er lopen geen ontwerpers rond. Dit in tegenstelling tot VROM, LNV en VenW en DLG en RWS." (Interview 4)

Toch zijn er twee sectoren waar OC&W zelf te maken heeft met de fysieke ruimte en ingrepen daarin. De eerste is de onderwijs-poot, waarbij het over scholenbouw gaat. Daar lag in het verleden een hele kluit voor OC&W, dat is nu gedecentraliseerd. Het 2^e spoor is de monumentenzorg en archeologie. Daarnaast is het departement intensief betrokken bij het Belvederebeleid, het betrekken van cultuurhistorie in ruimtelijke planprocessen. Er is een verschuiving van een objectgerichte benadering en behoudsbenadering naar een meer gebiedsgerichte en ontwikkelingsgerichte benadering. Dit past goed binnen de ambities van het departement.

"Belvedere is bewust als periode van 10 jaar neergezet. Zo van: we geven een slinger aan aandacht voor cultuurhistorie in ruimtelijke processen en dat het in die 10 jaar naar een hoger plan is getild over de hele linie en dat het daarna vanzelf goed moet gaan. (...) Het gedachtegoed van culturele planologie heeft snel zijn weg gevonden naar de verschillende overheden. Het lijkt alsof je met Belvedere daar veel meer aan hebt moeten duwen en trekken om het verder te krijgen." (Interview 4)

Echter, de rol die cultuurhistorie krijgt binnen deze 'Belvedereprocessen' is vaak beperkt gebleven tot de vaste waardestelling van de instituten. Tijdens het interview met de directeur van het Stimuleringsfonds voor de Architectuur kwam dit onderwerp ook ter sprake. Het historisch onderzoek lijkt nauwelijks veranderd met de komst van het Belvedere beleid. De historische disciplines hebben weinig oog voor de agenda van de actualiteit en richten zich bijvoorbeeld niet op actuele transformatie vraagstukken. Er zijn verschillende manieren waarop geschiedenis een bijdrage kan leveren aan ruimtelijke ontwikkelingen. Hierbij kan gedacht worden aan het leveren van kennis, maar ook aan het creëren van draagvlak.

"Ik moet zeggen dat wat mij opvalt, of wat ik heel merkwaardig vind, is dat de discussie dan altijd gaat over de positie van het ontwerp. Wat er in het ontwerp met cultuurhistorie wordt gedaan. Alsof cultuurhistorie zeg maar een gegeven is. Iets wat niet zou kunnen veranderen, of iets dat niet ter discussie kan staan. Waar niet verschillende opvattingen over zijn. (...) je zou met geschiedenis heel erg het perspectief op actuele opgaven kunnen verbreden en verrijken. Dat was het idee van Belvedere. Maar dan moet je je dus wel verhouden tot wat er actueel speelt in de maatschappij." (Interview 10)

De institutionalisering van cultuurhistorie maakt een goede integratie van ontwerp en geschiedenis lastig:

"De geslotenheid van de wereld van cultuurhistorie werkt belemmerend. Het zou goed zijn in het contact tussen ontwerpers en cultuurhistorici als beide partijen bewegingsruimte hebben. Geschiedenis kan net zo goed een creatief aspect hebben. Er worden keuzes gemaakt, niet alleen in wat je wel of niet bestudeert, maar ook in hoe je het presenteert"

en wanneer je überhaupt aanwezig bent. De mogelijkheden die je daarin hebt kunnen enorm veel verschil uitmaken in hoe het wordt opgepakt.” (Interview 10)

Naast Belvedere bezit OC&W veel inhoudelijke expertise op het gebied van cultuurhistorie bij de RACM. Binnen deze rijksdienst zijn sinds kort de bestaande stelsels van monumentenzorg en archeologie samengevoegd onder één dak. Nieuw hieraan is de tak van de cultuurlandschappen. Op dit moment zijn het nog eigen stelsels, maar in de toekomst zullen deze meer geïntegreerd moeten gaan worden. Hierbij zullen volgens Kees de Ruiter de cultuurlandschappen de verbindende schakel moeten gaan vormen. Deze integratie zal worden aangegrepen de bestaande stelsels ter discussie te stellen. Zo gaat er de komende jaren bij de monumentenzorg de discussie spelen om het stelsel te herzien. Hierbij spelen vragen als: wat doen we met het steeds verder stijgende monumentenbestand, ‘doorgroeien of juist decentraliseren?’. Kees de Ruiter zegt hierover:

“Het RACM zal zich als rijksinstituut vooral moeten concentreren op vrij basaal feitenmateriaal. Ontsluiting van zoiets als KICH, dat je dat dan aanbiedt of mede ondersteunt. En zeker als het gaat om onderzoek ten behoeve van bepaalde gebieden wat al gauw maatwerk is dat je je dan afvraagt of dat de taak is van het rijk. Monitoring op een hoog abstractieniveau is ook voor de handliggend dat je dat als rijksoverheid doet. Als je als rijk als opdrachtgever betrokken bent bij ontwerpend onderzoek wel, maar dat is een minimaal aantal. Methodeontwikkeling ook.” (Interview 4)

Interessant bij OC&W is dat zij op het terrein van beleidsontwikkeling succesvol zijn. Zo is het Nederlands architectuurklimaat een voorbeeld voor het buitenland en heeft het binnen Nederland een grote invloed op de stedenbouw, architectuur, landschap, infrastructuur en cultureel erfgoed. Daarnaast bezit zij op het gebied van cultuurhistorie kennissystemen die dienstbaar zijn aan de toepassing ervan.

Economische Zaken

Binnen de Directie Ruimtelijk Economisch Beleid wordt veel gedaan aan innovatie, bijvoorbeeld ter bevordering van ondernemerschap, voornamelijk in de randvoorwaardelijke sfeer. Hierbij gaat het om stimuleren van ontwikkelingen en tegengaan van ongewenste ontwikkelingen. Instrumenten welke EZ tot haar beschikking heeft zijn geld, subsidies en in veel mindere mate wetgeving.

EZ staat voor ‘ruimte voor bedrijvigheid’, niet alleen hectares, maar ook bijvoorbeeld milieuruimte. Architectuur ligt dus niet direct op het bord van EZ. De nieuwe sturingsfilosofie zorgt voor een andere opstelling ten aanzien van ontwerp en cultuurhistorie. Zij gaan schoorvoetend steeds vaker meepraten met onderwerpen die zij tot voor kort niet tot hun taak beschouwden. Dit heeft voor een belangrijk gedeelte te maken met het feit dat ze zich steeds meer geconfronteerd worden met de ruimtelijke effecten van hun beleid. Zo zijn zij verantwoordelijk voor de sterke groei van het aantal bedrijventerreinen.

“Het draagvlak bij bestuurders en bewoners voor het vestigen van bedrijventerreinen neemt af, mede doordat men ze als lelijk ervaart.” (Interview 3)

Dat is de invalshoek geweest voor EZ om de prijsvraag te organiseren. De bedrijven bouwen zelf, of zijn opdrachtgever en niet EZ. De architectuur prijsvraag voor de bedrijventerreinen had een wat teleurstellende uitkomst. EZ heeft ervan geleerd dat veel van de ingezonden ontwerpen er prachtig uitzien, maar voor een aantal zaken volstrekt onbruikbaar zijn. De meeste ontwerpers hebben niet nagedacht over de gebruiksfunctie

van een bedrijventerrein en de bedrijfspanden, bijvoorbeeld er wordt geen rekening gehouden met de draaicirkel van vrachtauto's.

Bij steeds mee projecten wordt EZ gevraagd om aan tafel te zitten bij projecten waar ontwerp een rol speelt.

"Bij het ontwerpatelier voor de A12 werd de invalshoek van EZ door de ontwerpers zeer interessant gevonden. Zelf had EZ van tevoren het idee dat ze niets te bieden zou hebben." (Interview 3)

Zo zit ze aan tafel bij tal van grote projecten, zoals de Hoeksche Waard, Zuidas, Schiphol, Rotterdam cs, of Cadzand. Om het stationsgebied bij Rotterdam cs bij de stad te trekken wordt geopperd om het een woonfunctie te geven. Vanuit een economische of financiële invalshoek denkt men in de trant van 'met een HSL station ga je hier een economisch centrum van maken'.

"Voor de Hoeksche Waard is er politiek draagvlak verkregen voor het vestigen van een nieuw bedrijventerrein, voor opvang vanuit het Rotterdamse havengebied." (Interview 3).

Dit is sterk in het belang van EZ. Het is een Nationaal landschap en EZ heeft toezeggingen aan de Kamer gedaan over landschappelijke inpassing. Momenteel zijn ze intern aan het nadenken over wat dit precies inhoudt. Ze zien het meer als leerervaring, niet met de ambitie om in de toekomst landschappelijke inpassing voorop te stellen.

Daarnaast heeft EZ een opdracht gegeven om te kijken naar de optimale omvang en locatie van het bedrijventerrein. Hiermee hebben ze een stuk verantwoordelijkheid naar zich toe getrokken. Met dit onderzoek zijn ze de regio in gegaan, gepraat met de maatschappelijke organisaties. Dit is een tot nu toe zeer ongebruikelijke rol voor EZ, maar ze doen het, omdat dit van essentieel belang is voor een succesvolle mainport Rotterdam.

Interessant is dat EZ een belangrijke initiërende en stimulerende rol kan spelen bij de totstandkoming van nieuwe ruimtelijke projecten. Het kan zorgen dat bepaalde gebieden een belangrijke economische impuls krijgen. Hierbij is niet alleen de economische investering van belang, maar hierbij voelt ze ook een toenemende verantwoordelijkheid voor kwaliteit die deze ruimtelijke projecten met zich mee brengt.

Gesprekspunt voor rondetafelgesprek:

Een interessant punt van bespreking is om de verschillende rolopvattingen te vergelijken op hun merites. Is het bijvoorbeeld denkbaar en wenselijk dat er bij EZ en/of OC&W eveneens enkele ontwerpers werkzaam zijn ten behoeve van ruimtelijke kwaliteit?

3.3 Kennis en onderzoek

Uit paragraaf 3.1 is gebleken dat er veel ruimtelijke uitdagingen in Nederland liggen, waarbij ontwerp en cultuurhistorie een belangrijke rol kunnen spelen. Het lijkt er op dat bij deze maatschappelijke vraagstukken geen sectorale aanpak past. Uit paragraaf 3.2 is naar voren gekomen dat er op 7 verschillende departementen wordt ontworpen aan de ruimtelijke inrichting, waarbij cultuurhistorie vaak wel en soms een mindere rol speelt. Meer samenwerken, kennisdelen en afstemmen op welke wijze elk departement omgaat met haar veranderde rolopvatting, lijkt een meer succesvolle weg om te komen tot oplossingen voor toekomstige ruimtelijke problemen. De wijze waarop en waarvoor er kennis wordt gebruikt is daarbij essentieel. Het College van Rijksadviseurs schrijft daarover in haar Visie Architectuurbeleid 2008+ dat de relatie tussen onderzoek en ontwerp moet worden versterkt.

“Wij constateren, zeg maar vanaf de jaren 30, dat het vrij standaard was dat iedereen het adagium ‘survey before plan’ van de grote Engelse traditie in zo’n beroepspraktijk automatisch overnam. Die band met het onderzoek is een stuk losser geworden. Dat heeft met ontzaglijk veel dingen te maken, maar dat moet voor de nieuwe Architectuurnota toch eens op naam gebracht worden. Wat wij wel constateren is dat ontwerpen vaak, zeker op dat regionale schaalniveau, een heel hoog ‘beweer-gehalte’ hebben gekregen, omdat de band met het onderzoek steeds losser geworden is. (...) Ik ervaar dat als enigszins problematisch zo langzamerhand.” (Interview 8)

Zichtbaar maken van bestaande kennis

De laatste jaren is bij verschillende departementen een terugtrekkende beweging te bespeuren. Niet alleen tussen de departementen vindt een versnippering van kennis plaats, ook binnen departementen kun je dit waarnemen. Dit leidt tot versnippering van kennis. De kennis die er is, wordt steeds moeilijker te vinden.

“Bij Defensie zie je, zeker de laatste tijd, het interessante verschijnsel dat er een historische afdeling is die weinig verstand heeft van de gebouwen maar wel van het gebruik ervan. Zeker bij een kazerne moet je weten wat de programma’s van eisen zijn geweest: welk gebruik zat er in. Dit is de informatie die bij de ARBM en ook bij de DVD ontbreekt, maar bij deze historische afdeling dus wel aanwezig is. Een strategisch samenwerkingsverband zou een goede oplossing zijn.” (Interview 6)

Hieruit blijkt dat op medewerkerniveau wel degelijk behoefte is aan een goede ontsluiting van de bestaande informatie. Het zou makkelijker moeten worden om informatie in te winnen, ook vanuit plekken buiten de departementen:

“Het programma van het Stimuleringsfonds voor de Architectuur bevat veel studies over ontwerpend onderzoek, scholen, ziekenhuizen, historische overzichten, verhalen over ontwerpbenaderingen, state of the art. Dit zou veel beter ontsloten kunnen worden, ook voor andere departementen.” (Interview 4)

Kennis over cultuurhistorie is bij de meeste departementen wel aanwezig, maar is vaak niet, of heel slecht bekend.

“Mensen weten binnen een departement vaak niet wat er aan cultuur(historie) aanwezig is. Er is altijd wel iemand die er meer van weet, maar dat blijkt lang niet altijd uit de positie van zo iemand. Vaak zijn dit ook bedreigde posities, of ‘half-half-posities’.” (Interview 6)

Het blijkt dus dat er veel kennis voorhanden is op het terrein van architectuur en cultuurhistorie. Een goede kennisontsluiting kan daarmee de kwaliteit van het werk verhogen.

Stimuleren kennisuitwisseling

Het is dan ook erg zinvol om je als departement te spiegelen aan andere praktijksituaties. Dit kan helpen om op een andere manier tegen de problematiek aan te kijken. Binnen de departementen vinden al verschillende initiatieven van kennisuitwisseling plaats. Zo wordt bij VROM DG Ruimte structureel gewerkt aan kennisuitwisseling via kennisnetwerken. Elk netwerk heeft haar eigen doel en eigen thema: Stedelijke Ontwikkelingen, Water & Bodem, Infrastructuur & Economie, Ontwerp & Integratie. Het zijn mensen uit verschillende directies die dan 1 keer per maand of 1 keer per 6 weken bij elkaar komen om elkaar te informeren.

De klimaatverandering heeft bij VenW de noodzaak voor samenwerken gestimuleerd. Zo is het Delta-instituut opgericht, waarin kennis over dit onderwerp wordt gebundeld. Hierin worden GeoDelft en WL Delft en een deel van onze specialistische diensten in ondergebracht. Ook andere onderzoeksinstituten worden op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen.

Gesprekspunt voor rondetafelgesprek:

Het beter zichtbaar maken van de aanwezige kennis binnen de verschillende departementen is een eerste stap in betere ontsluiting van de kennis en het uitwisselen hiervan tussen de departementen.

Onderzoek

Door de verschillende departementen wordt op verschillende abstractieniveaus onderzoek gedaan. Beschouwend, participatief, projectgebonden etc. Dit leidt tot een breed scala aan kennisvelden. Wanneer specifiek wordt gekeken naar het onderzoek op het gebied van ontwerp, dan valt op dat de ontwerperswereld moeilijk de weg lijkt te vinden naar onderzoeksgeld. Er blijkt een gat te zitten tussen onderzoek, theorie en praktijk. Hierbij is steeds minder ruimte voor experimenteel onderzoek of voor ontwerpend onderzoek, om mogelijkheden te verkennen bijvoorbeeld, of om nieuwe opgaven te verkennen. Hierdoor blijft de kwaliteit van bijvoorbeeld regionale plannen achter. Daarnaast blijkt het echter nog geen gewoonte om de kennisvermeerdering op projectniveau te veralgemeniseren en daarmee een breder toepassingsveld te ontsluiten. Hierbij gaat een heleboel lokale projectkennis verloren.

Toch worden bij bijvoorbeeld NWO programmatische lijnen uitgezet voor onderzoeksveld van ontwerp en cultuurhistorie. Zo zal er op dit moment in het nieuwe NWO programma aandacht komen voor cultuur, cultureel erfgoed en cultuur als verbindende factor in de samenleving.

Het lijkt zinvol om afstemming te zoeken tussen de wijze waarop onderzoek wordt uitgezet en geprogrammeerd. Door met elkaar na te denken over de verschillende ruimtelijke opgaven, komen de daarbij behorende kennisvragen in beeld. Dit kan leiden tot een robuuste onderzoeksagenda, die weinig dubbelingen bevat.

Gesprekspunt voor rondetafelgesprek:

Een belangrijk gesprekspunt is in hoeverre het onderzoek dat wordt verricht, losgeweekt zou kunnen worden van de directe context en daarmee van betekenis zou kunnen worden voor de collega departementen. Overal waar dit mogelijk is, zal dit leiden tot kwaliteitsimpulsen. Op grond van deze analyse lijkt dit te behoren tot de categorie laaghangend fruit.

3.4 Gewenste interdepartementale samenwerking

Draagvlak voor samenwerking

In de voorgaande paragraaf werd duidelijk dat een betere ontsluiting en kennisuitwisseling tussen departementen kan leiden tot kwaliteitsimpulsen. Een opvallende uitkomst uit de verschillende interviews is dat er een grote bereidheid aanwezig is om interdepartementaal samen te werken.

“De tijd is ook wel rijp, mensen willen ook wel discussiëren, dat proef je overal. Laten we dat ook gebruiken om ook eens aan de gang te gaan. Er zijn zoveel enthousiaste mensen op het gebied van architectuur, maar ook van monumentenzorg binnen al die departementen. Op concreet projectniveau praat men wel, of er wordt vooral veel gemopperd dat er dingen slecht gaan. Maar er zijn zoveel leuke dingen.” (Interview 6)

Op dit moment zien we dat er op een beperkt aantal onderwerpen structureel al wordt samengewerkt of kennisuitwisseling plaatsvindt. Een mooi voorbeeld hiervan is het Interdepartementaal Ontwerpers Platform (IOP). Dit platform is in oorsprong een initiatief van VROM DG Ruimte. Tegenwoordig worden 40 à 50 mensen uitgenodigd afkomstig van bijna alle departementen. 4 Keer per jaar komen zo'n 20 à 25 mensen bij elkaar, de meeste mensen komen nog van VROM, maar ook het Ruimtelijk Planbureau, LNV, VenW en Rijkswaterstaat zijn vertegenwoordigd. Het accent ligt op informatie uitwisseling.

“De laatste keer was de agenda bijvoorbeeld Handreiking IJssel met een presentatie van Bosch & Slabbers door Abe Veenstra. Dit naar aanleiding van de ruimtelijke analyse en ruimtelijke visie die er gemaakt zijn van de IJsseldelta in het kader van het ruimtelijk ontwerp van het water. Er was ook bijvoorbeeld een presentatie van het Ruimtelijk Planbureau over Delta Rise, een onderzoek dat ze nu aan het doen zijn naar de risico's en kansen bij overstromingen. En er was nog een onderwerp over de inzet van kwaliteitsteams waar de minister van VROM nu over aan het nadenken is.” (Interview 9)

Tijdens dit overleg worden dus verschillende onderdelen en onderwerpen van verschillende ministeries besproken. Dit zijn meestal onderwerpen waar ook vaak met provincies over gesproken wordt op het gebied van ontwerp.

Een ander voorbeeld van interdepartementaal overleg is de projectgroep Fenix. Deze projectgroep is opgericht om grote complexen die worden afgestoten op een nette manier over te dragen aan Domeinen. Afhankelijk van de vraag zitten naast Domeinen, Defensie en DLG er nog enkele departementen bij.

Op het gebied van vastgoed wordt interdepartementaal samengewerkt in de Raad voor Vastgoed Rijksoverheid. Hierin zijn de volgende departementen vertegenwoordigd: Defensie (Dienst Vastgoed Defensie), Vrom (Rijksgebouwendienst en Gemeenschappelijk Ontwikkelingsbedrijf), LNV (Dienst Landelijk Gebied), Financiën (Dienst Domeinen), Verkeer en Waterstaat (Rijkswaterstaat). Dit zijn allemaal uitvoerende diensten die hun opdrachtgever moeten vinden bij hun moederorganisatie.

Concrete wensen voor samenwerking

Uit de interviews blijkt dat vanuit alle departementen concrete wensen en behoeften liggen om te gaan of willen samenwerken op het gebied van cultuurhistorie en/of ontwerp met één of meerdere departementen. Interessant is het om te bezien welke overwegingen men naar voren brengt, want kennis over de onderliggende motieven levert de werkelijke argumenten voor samen optrekken. Hieronder volgens enkele van deze overwegingen, die wij zijn tegengekomen.

“Bij Defensie zie je, zeker de laatste tijd, het interessante verschijnsel dat er een historische afdeling is die weinig verstand heeft van de gebouwen maar wel van het gebruik ervan. Zeker bij een kazerne moet je weten wat de programma’s van eisen zijn geweest, welk gebruik zat er in. Dit is de informatie die bij het ARBM en ook de DVD ontbreekt, maar bij deze historische afdeling dus wel aanwezig is. (...) Een strategisch samenwerkingsverband zou een goede oplossing zijn.” (Interview 6)

Bij Defensie is veel kennis en ervaring op het vlak van ontwerp en cultuurhistorie, die is opgedaan in allerlei projecten. De opdrachten die zij doen zullen in de toekomst gaan veranderen. Zo zal Defensie in de toekomst steeds minder bezit aan krijgen en ze zullen ook steeds minder vrij worden in wat ze willen op die locaties:

“Er zal een grotere druk zijn vanuit de andere beleidsterreinen.” (Interview 1)

In de toekomst zal er vanuit Defensie steeds meer een noodzaak zijn tot samenwerking met andere departementen en partijen. Daarnaast heeft Defensie ook erg veel technische kennis in huis. Zo is er bij Defensie veel expertise op het gebied van vliegvelden. Dit is kennis die Schiphol of andere vliegvelden zou kunnen gebruiken.

Bij OC&W is wel de ambitie aanwezig om cultuurhistorie in te brengen in een aantal ruimtelijke opgaven, maar ze weten op dit moment niet goed hoe ze deze inbreng vorm kunnen geven.

“Ook vanuit andere departementen komen vragen bij OC&W over cultuurhistorie, bijvoorbeeld de Zuidvleugel. Dan is het lastig dat er geen regiodirectie is die weet wat er precies speelt. (...) Er ligt wel een ambitie om selectief hier meer mee te doen bij bijvoorbeeld de ruimtelijke hoofdstructuur, een nationaal landschap, GOB project.” (Interview 4)

Wanneer we kijken naar EZ dan zie je een toenemende betrokkenheid van dit departement bij ruimtelijke opgaven.

“Andere ministeries zijn zeer geïnteresseerd in de aanpak van ‘Pieken in de Delta’ in Zuidwest Nederland en vragen EZ om samenwerking.” (Interview 3)

EZ wordt steeds vaker gevraagd om samen met andere departementen en lagere overheden te werken. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking met VROM in Rotterdam Centraal Station, het Groene Hart, de Zuidvleugel en de Hoeksche Waard.

Omdat Economische zaken zich inzet voor het aantrekken van buitenlands toerisme zijn ze, samen met OC&W en andere brancheorganisaties betrokken bij het kiezen van de jaarthema’s. Zo is in 2006 het Rembrandtjaar als thema gekozen.

Ook zijn we concrete kennisvragen tegengekomen:

“Hoog op de agenda staat Duurzaam Bouwen, dit gaan ze ook in het buitenland doen. Deze kennis moet nog opgebouwd worden binnen BuZa. Hiervoor zou het interessant zijn om met VROM te gaan praten over hun ervaringen.” (Interview 2)

“Een zorg is dat de RGD en ook veel mensen binnen het ARBM veel te weinig weten van groen, ook cultuurhistorisch belangrijk groen. (...) Er is binnen de RGD veel te weinig knowhow hoe je bijvoorbeeld met historische tuinen moet omgaan.” (Interview 6)

Strategische samenwerking voor lange termijn

Zoals uit paragraaf 3.1 naar voren is gekomen, vragen de maatschappelijke trends en ontwikkelingen een andere inzet van de overheid. Dit vraagt om een meer strategische inzet van interdepartementale kennis.

“Waar de ruimtedruk groter wordt, de ontwikkelingen steeds verder gaan en het beleid steeds geavanceerder wordt, zal de verwevenheid groter worden.” (Interview 3)

Voor een aantal opgaven wordt zelfs de noodzaak tot interdepartementale samenwerking uitgesproken, zoals bij Defensie:

“Door de beperking van het aantal locaties en hogere concentratie van activiteiten moet er in de toekomst slimmer omgegaan worden met de ruimte. Dubbel ruimtegebruik is een discussie voor de komende 10, 15 jaar. Dit zal op regionale schaal moeten worden bekeken. Misschien zal er een andere organisatie van het Defensie-apparaat komen. Waarom moeten bijvoorbeeld de vrachtwagens op het Defensie terrein worden onderhouden, zou je dit ook in de markt kunnen zetten? Je zou kunnen denken aan een soort multi-gebruik van een deel van de Defensie terreinen. Samenwerking met de juridische kennis van Domeinen zou in een dergelijk geval heel zinvol zijn. In de toekomst zal er steeds meer een noodzaak zijn tot samenwerking met andere departementen en partijen.” (Interview 1)

Ook Verkeer en Waterstaat voelt de noodzaak om samen te werken met andere departementen. Ze moeten nog wel een vorm vinden hoe ze daar handig mee om kunnen gaan.

“Wij kunnen het ons niet permitteren om bij het water alleen naar dat deel te kijken. Het is als systeem zo interafhankelijk, dat je toch breed wilt beginnen en dan kijken wat je moet doen. Dat kan dus, en het is vrijwel bij alle waterproblemen dat je echt niet meer als 1 departement kunt werken.

Maar dit hele proces doen we eigenlijk altijd samen, we hebben regiegroepen daar zitten alle departementen in. Daar zit ook EZ bij, niet OC&W beseft ik mij. (...) Nee, dit kun je nooit alleen. Het geldt voor elk waterprobleem, en eigenlijk voor elk probleem waar een departement voor kan staan. Dat los je niet meer sectoraal op. Ecologie of natuur los je ook niet op, je hebt met anderen te maken en je hebt met de ruimtelijke inrichting te maken. Je krijgt een accent, een keuze waar je vindt dat het voortouw moet liggen. Eerst de keus hoe zwaar het rijk er in gaat zitten en waar leg je het zwaartepunt.” (Interview 11)

Vanuit LNV en VROM wordt op dit moment de mogelijkheid verkend om een gezamenlijke directie te vormen voor Landschap en Platteland.

“Mijn eerste prioriteit op dit gebied gaat nu uit naar een samenwerking met VROM. Zowel de Ruimte poot voor Landschap als ook de Milieu poot voor Platteland. Ik heb nu ook de opdracht van de SG's van VROM en LNV om te onderzoeken in hoeverre het mogelijk en wenselijk is om een interdepartementale programmadirectie Platteland en Landschap te gaan vormen. Nogmaals, dat doe ik in eerste instantie met VROM, maar OC&W, de rijksdienst, VENW en misschien nog een paar andere hebben daar wellicht ook belang bij.” (Interview 12)

Concluderend kunnen we zeggen dat de uitkomsten uit deze paragraaf lijken te wijzen op motieven tot samenwerking die vooral liggen in het uitbreiden van bestaande interdepartementale ervaringen tot het ontwerpersmetier en in het daarmee verbeteren van de eigen arbeidseffectiviteit. Daarnaast blijkt er een positieve drive te zijn om met elkaar het vakgebied van een kwaliteitsimpuls te voorzien.

Gesprekspunt voor rondetafelgesprek

In de interviews zijn we meerdere wensen voor samenwerking tegengekomen. Het is interessant om tijdens het rondetafelgesprek de overwegingen te horen die men naar voren brengt. Deze kennis over de onderliggende motieven levert de werkelijke argumenten voor samenwerking op.

4. Rondetafelgesprek D8

3 mei 2007

Eschermuseum, Den Haag

De basis van dit rondetafelgesprek vormde de analyse uit het voorgaande hoofdstuk. Van de 7 departementen die zijn geïnterviewd, waren er 5 vertegenwoordigd bij dit rondetafelgesprek. Het werd door de aanwezigen als een gemis ervaren dat niet elk departement vertegenwoordigd was.

Vooraf is de deelnemers gevraagd een voorbeeld op te sturen. Deze voorbeelden zijn verwerkt in de presentatie, zie bijlage 4.

Uitkomsten gesprek

Wat uit de verschillende interviews al naar voren kwam, bleek ook tijdens het rondetafelgesprek: bij alle deelnemers wordt de noodzaak gevoeld om beter samen te werken tussen de departementen op het vlak van ontwerp en cultuurhistorie. Om de focus van het onderwerp scherper te krijgen is er tijdens het gesprek uitgegaan van kennis. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen netwerk (systematisch afwegen of iemand in een proces thuis hoort of juist niet) en kennis over het borgen van kwaliteit. Uit de verschillende voorbeeldprojecten blijkt dat er raakvlakken liggen op het gebied van kennis, kennisuitwisseling en wijze van aanpak. Ook blijkt men van elkaars aanpak te kunnen - en nog belangrijker - te willen leren.

Uit de discussie komen enkele thema's naar voren, welke als aanknopingspunt kunnen dienen voor interdepartementale samenwerking op het vlak van ontwerp en cultuurhistorie:

1. Het aanhaken bij huidige beleidsprocessen of projecten

Op dit moment zijn er verschillende beleidsinitiatieven aan de gang, waar andere departementen op aan zouden kunnen haken. Een voorbeeld hiervan is het MIRT (Meerjarenprogramma voor Infrastructuur, Ruimte en Transport): een handboek om te laten zien hoe Verkeer en Waterstaat werkt. Op dit moment ligt er een grote kans om in dit programma een meer interdepartementale werkwijze te ontwikkelen. Hierin wordt op dit moment een 'vormgevingsprotocol' opgenomen. Dit zou het proces kunnen verkorten. Het MIRT zou een interessant voertuig kunnen zijn om samen iets te doen. Je kunt leren van anderen en dit toepassen in je eigen organisatie. Het is een manier om op een integrale manier te kijken naar gebieden. Het project bestaat uit twee fasen:

- fase 1 tot prinsjesdag (juni klaar) tot 2008. Dit kan aangevuld worden met projecten van LNV en VROM als ze het daar over eens kunnen worden.
- fase 2 tot 2009: de projecten moeten worden omgezet in regionale agenda's, zodat de samenhang der dingen kan worden bekeken. In een bepaald gebied zullen de financieringsstromen per departement gescheiden blijven, maar het gebied wordt in haar gezamenlijkheid bekeken. Dit is in wezen al een soort ontwerpogave.

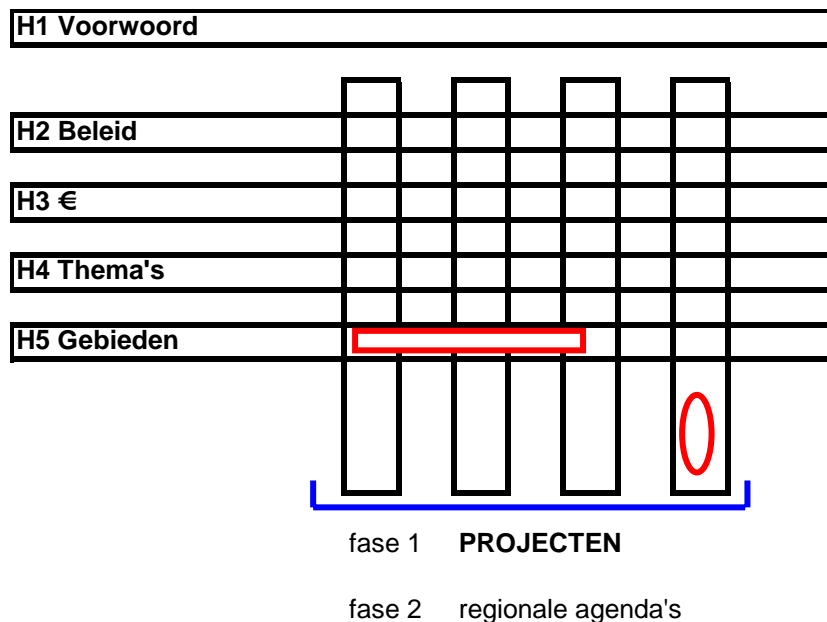
De bijlage van het handboek vormt een Projectenboek. De kop op deze projecten is een relatief eenvoudig document, welke dwars op de projecten staan, zie figuur. Dit bestaat uit 5 hoofdstukken die dwars staan op de projecten:

Hoofdstuk 2 Beleid: wat is het wat ons allemaal bindt: ruimtelijke kwaliteit.

Hoofdstuk 3 Geld: vanuit VenW zit hier 140 miljard in voor de komende 20 jaar. Elk departement zou per gebied geld kunnen toevoegen.

Hoofdstuk 4 Thema's: welke beleidsthema's komen in het gebied aan bod. Hierbij is plaats voor ongeveer 5 thema's. Eén ervan zou een methodisch thema kunnen zijn, bijvoorbeeld ruimtelijke kwaliteit. Dit is dan ook een thema wat zich prima leent voor interdepartementale samenwerking op het vlak van ontwerp.

Hoofdstuk 5 Gebieden: ga per gebied aan de slag.

De uitleg over het MIRT is een open uitnodiging van VenW aan de verschillende departementen om aan te haken bij fase 1 van het MIRT.

2. De wijze waarop er wordt omgegaan met aanbesteden en PPS constructies.

Hoe beoordeel je een project op zijn kwaliteit: hoe borg je dat er vooraf een gesprek plaatsvindt over de kwaliteit. Dit heeft te maken met goed opdrachtgeverschap: de wijze waarop er een opdracht wordt verleend. Juist in dit voortraject kan de ontwerper een heel functionele rol vervullen als aanjager en procesdenker. Hierbij kan hij goede vragen stellen, zodat iedereen van tevoren over de juiste dingen gaat nadenken. In deze rol is de ontwerper dus niet de figuur die de plannen duurder maakt of het proces langer laat duren. Integendeel, het proces zou hierdoor kunnen worden versneld en kennis zou beter ingezet kunnen worden. Verschillende departementen hebben veel ervaring met het aanbesteden en opdrachtverlening. Omdat dit bij sommige departementen nog in de kinderschoenen staat zou het uitwisselen, verspreiden en ontwikkelen van deze ervaringen tussen de departementen erg nuttig kunnen zijn.

3. Protocollen voor gebiedsontwikkeling.

Om de kwaliteit bij bijvoorbeeld gebiedsprocessen te waarborgen zouden protocollen kunnen worden opgesteld, waarin een rol voor het ontwerp is weggelegd. Dit kan naar analogie van wat er in de ICT wereld gebeurt: met duidelijke vragenlijsten kunnen kritische vragen worden gesteld, zodat men van te voren gedwongen wordt goed na te denken over het project. De RgD heeft een soortgelijke aanpak als het om gebouwen gaat. Zij hanteren bij het vastleggen van de monumenten een eenduidige systematiek. Tijdens de discussie kwam naar voren dat niet elke situatie zo urgent is

dat deze protocollaire aanpak noodzakelijk is: vaak is een vaandeldrager nodig die kan dienen als aanjager om een bepaald proces op gang te brengen. Er blijkt bij de deelnemers behoefte aan het opzetten van een proces. Veel overheden weten niet op welke wijze dit in te kleden en op te zetten. Met bijvoorbeeld ontwerpend onderzoek kan een proces helder worden gemaakt. Hierbij werd gerefereerd aan de ervaringen die er zijn binnen Habiforum. Habiforum heeft een methodisch verhaal ontwikkeld aan de hand van voorbeelden. De ervaringen die er zijn op dit vlak binnen verschillende departementen, zoals bij LNV en VROM zouden uitgewisseld kunnen worden met andere departementen. Naast het delen van ervaringen op het vlak van ontwerpend onderzoek, kan samenwerking er ook toe leiden dat deze procesaanpak sterk kan worden verbeterd.

4. Het herkennen en erkennen van de noodzaak van de ontwerpogave.

Naar aanleiding van de uitspraak dat er een haat-liefde verhouding met het ontwerp bestaat binnen de departementen, werd ingegaan op de noodzaak van ontwerpen. Er heerst vaak een vooroordeel dat ontwerpers alleen maar het proces duurder maken met hun wilde plannen en dat ze het proces ook nog eens vertragen. Door bekendheid aan succesvolle projecten te geven kan dit bijdragen aan een positieve beeldvorming over het ontwerpersvak. Het is belangrijk verschillende partijen te verleiden om in het proces gebruik te maken van het ontwerp. Werk hierbij vanuit de noodzaak van de ontwerpogave: het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit in de wetenschap dat de vraag niet alleen kan worden opgelost.

Er is gesproken over het feit dat er meer bekendheid moet worden gegeven aan wat ontwerpers doen, zowel intern in de eigen organisatie, als naar buiten toe. Er komt naar voren dat verschillende rollen kunnen worden toegedicht aan ontwerpers: van een anders denkende, tot aanjager of procesbegeleider. Ontwerpers zijn in staat de verschillende schaalniveaus te synchroniseren, waardoor je een hogere kwaliteit krijgt. Bij dit synchroniseren kristalliseert zich een aantal ontwerpmomenten uit, waarin je zegt dat je op grotere schaal en gedetailleerder gaat kijken om uit te vinden welke meerwaarde er is te behalen door dingen in elkaars verband te plaatsen.

5. Het borgen van aansturingrelaties tussen de departementen en de uitvoerende diensten.

De departementen met een uitvoerende dienst hebben bepaalde tradities in de wijze waarop deze worden aangestuurd. Zo stuurt LNV haar DLG op een andere wijze aan dan Verkeer en Waterstaat dit doet bij Rijkswaterstaat. Het zou zinvol kunnen zijn elkaars aanpak te bekijken en er van te leren.

Vervolg

Aan het eind van de middag werd geconcludeerd dat de discussie nog lang niet is afgelopen. Eigenlijk is het pas net begonnen. Toch is door het organiseren van het rondetafelgesprek het onderwerp op de agenda gezet. De thema's hierboven zouden aangegrepen kunnen worden om samen te werken op het vlak van ontwerp en cultuurhistorie. Om het een en ander ook daadwerkelijk te verankeren, zullen de uitkomsten van deze middag worden besproken in het ARC directeurenoverleg. Kees Lever zal hier zorg voor dragen.

Daarnaast zal Fons Asselbergs de uitkomsten van deze discussie voorleggen aan het College van Rijksadviseurs.

Lijst met aanwezigen:

Fons Asselbergs

Tjeerd de Boer (OCW)
Gustaaf Boissevain (Defensie)
Joost van den Boogert (OCW)
Patricia Braaksma (LNV)
Lisette Groot-Kormelink (VROM-DG ruimte)
Niek Hazendonk (VROM)
Kees Lever (LNV)
Corjan van der Peet (VROM-ARBM)
Janny Rodermond (SfA)
Carolien Schönfeld (RACM)
Kees Verbogt (LNV)
David van Zelm van Eldik (VenW-route ontwerp)
Roel During (Alterra)
Marieke Muilwijk (Muilwijk Landschap Advies)
Titus Weijschedé (Alterra)

Bijlage 1 Lijst van geïnterviewden

Interview 1

Ministerie van Defensie

Gustaaf Boissevain, adviseur Architectuur bij Dienst Vastgoed Defensie

Jolande Laval, vanuit Dienst Vastgoed Defensie gedetacheerd bij de Raad voor Vastgoed Rijksoverheid

8 november 2006

Interview 2

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Duc Boorsma, hoofd Ontwerp en Projectmanagement binnen Afdeling Realisatie en Huisvesting

13 november 2006

Interview 3

Ministerie van Economische Zaken

Henk Raven, werkzaam bij cluster Zuid-West van Directie Ruimtelijk Economisch Beleid

Hans Ziekenoppasser, werkzaam bij cluster Coördinatie Gebiedsgericht Beleid van Directie Ruimtelijk Economisch Beleid

14 november 2006

Interview 4

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Tjeerd de Boer, programmaleider Ruimte en Cultuur

Joost van den Boogert, werkzaam bij Directie Cultureel Erfgoed

16 november 2006

Interview 5

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten

Kees de Rooter, voormalig directeur Directie Platteland, nu directeur RACM

6 december 2006

Interview 6

Atelier Rijksbouwmeester

Corjan van der Peet, senior adviseur monumenten

7 december 2006

Interview 7

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Jasper Dalhuisen, onderzoekscoördinator

19 december 2006

Interview 8

Dirk Sijmons, Rijksadviseur Landschap

Niek Hazendonk, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Directie Kennis

19 december 2006

Interview 9

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu
Lisette Groot Kormelink, senior beleidsmedewerker ontwerp
9 januari 2007

Interview 10

Stimuleringsfonds voor de Architectuur
Janny Rodermond, directeur
11 januari 2007

Interview 11

Ministerie van Verkeer en Waterstaat
Renske Peters, directeur Water
22 januari 2007

Interview 12

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Kees Lever, directeur Platteland
17 april 2007

Bijlage 2 Gesprekspunten interviews

Ter voorbereiding op de interviews, kregen alle geïnterviewden een lijst met gesprekspunten toegestuurd. Dit diende als kapstok, waaraan het gesprek is opgehangen. Deze is hieronder weergegeven.

Achtergrond

Het Actieprogramma Ruimte en Cultuur is de opvolger van de 3^e Architectuurnota Ontwerpen aan Nederland en bundelt het architectuur- en Belvederebeleid. Het staat in het verlengde van de Nota Ruimte en de in samenhang hiermee uitgebrachte beleidsnota's. Het actie programma wordt gedragen door de 7 ministeries van OCW, VROM, LNV, VenW, Def, BuZa en EZ. De beleidsdoelen worden concreet gemaakt in het Actieprogramma. Dit onderzoek wordt genoemd binnen het thema stimuleren, faciliteren en kennisontwikkeling als Actie D-8.

De actie D-8 betreft een verkenning naar verbreding, verdieping en afstemming van kennis over architectuur en cultuurhistorie.

D8 onderzoek: interviews

Om ervaringen en praktijken op het gebied van ontwerp te vergelijken tussen de departementen zullen interviews worden afgenomen. De achterliggende gedachte is dat er vermoedelijk grote verschillen bestaan in wat men eigenlijk verstaat onder een ontwerp of ontwerpen, welke functie het ontwerp in het planproces heeft en op welke wijze de ontwerpcondities (waaronder het opdrachtgeverschap) zich tijdens het planproces uitkristalliseren. Tevens vermoeden we dat er veel diversiteit bestaat in succesverhalen en minder geslaagde voorbeelden, die aanleiding kunnen vormen voor nader onderzoek, uitwisseling van praktijkervaring en tot interdepartementale reflectie.

De uitkomsten van deze interviews zouden een opmaat kunnen vormen voor een nieuw op te stellen interdepartementale kennisagenda voor architectuur en cultuurhistorie.

Tijdens de verschillende interviews willen we de volgende gespreksonderwerpen aan bod laten komen:

1. Rol van het ontwerp
2. Rol van de cultuurhistorie
3. Financiële inbedding van ontwerp en cultuurhistorie
4. Interdepartementale samenwerking

Ad 1. Rol van het ontwerp

Wat zijn jullie praktijkervaringen met het betrekken van het ontwerp in projecten?

Punten die daarbij aan de orde zouden kunnen komen zijn:

- Wordt er in de uitwerking of voorbereiding van het beleid in casu gebruik gemaakt van ontwerp?
- In welke fase van het planproces zou dit idealiter plaats moeten vinden. Zou dit kunnen worden toegelicht aan de hand van één of meerdere voorbeelden?
- Is het mogelijk om een ontwerptraditie te benoemen binnen het departement? Is dit een bewuste strategie ten aanzien van het ontwerp? En welke rol zie je voor jezelf en je eigen departement weggelegd voor de komende jaren om ontwerp een meer centrale rol te laten spelen?

- Kun je voorbeelden geven op welke momenten tijdens het proces het ontwerp een goede rol heeft gespeeld? Zijn er momenten te noemen dat het ontwerp een minder succesvolle rol heeft gespeeld?
- Welke rol speelt een ontwerper in een beleidsproces? Zou dit kunnen worden toegelicht aan de hand van voorbeelden?
- Wordt een ontwerpersinbreng wezenlijk anders in een project met een publiek private samenwerking
- Maakt het verschil of het om projectontwikkeling gaat of om gebiedsontwikkeling nieuwe stijl; denk hierbij aan de nieuwe WRO, de Nota Ruimte en de Grondexploitatiewet

Ad 2. Rol van de cultuurhistorie

Hebben jullie ervaring met het meenemen van cultuurhistorie in jullie projecten/plannen?

Zo ja, zou je dit kunnen illustreren aan de hand van een voorbeeld?

Punten die hierbij aan bod zouden kunnen komen zijn:

- Is cultuurhistorie in het onderzoek en/of tijdens het ontwerp meegenomen?
- Welke partij agendeert dit onderwerp, vanwaar wordt de kennis verkregen?
- Wat is de uiteindelijke invloed van cultuurhistorie op het resultaat?
- Op welke wijze is omgegaan met de spanning tussen cultuurhistorie en verandering?

Ad 3. Financiële inbedding van ontwerp en cultuurhistorie

Vindt het ontwerp plaats in een situatie waarin de financiële kaders voor de uitvoering zijn uitgekristalliseerd?

Speelt de ontwerper een rol bij het mobiliseren van geld en commitment?

Is er binnen het departement financiële ruimte gereserveerd voor onderzoek naar ontwerp of cultuurhistorie? Punten die daarbij aan de orde zouden kunnen komen zijn:

- Zou je inzicht kunnen geven in de wijze waarop er financieringsstromen lopen voor onderzoek?
- Hebben jullie ervaring met interdepartementale afstemming over de inzet van onderzoeksgeld?

Ad 4. Interdepartementale samenwerking

- Wat is er bekend over de ontwerpervaringen bij andere departementen?
- Wat zijn jullie ervaringen met interdepartementale samenwerking op het gebied van cultuurhistorie en ontwerp? Zou je dit kunnen illustreren aan de hand van één of meerdere voorbeelden?
- Heb je behoefte aan (meer) interdepartementale samenwerking op dit vlak? En zo ja, in welke vorm?
- Wordt er naast de kennis die aanwezig is op het departement ook gebruik gemaakt van de kennis bij andere departementen, of kennis bij bijvoorbeeld universiteiten of andere onderzoeksinstituten?

Liggen er beleidsuitdagingen op de plank waar ontwerpers een rol in kunnen spelen in de uitwerking hiervan. Liggen hier kansen voor toekomstige interdepartementale samenwerking?

Bijlage 3 Adressenlijst geïnterviewden, deelnemers rondetafelgesprek, begeleidingsgroep en projectteam

LNV

Jasper Dalhuisen interview
kenniscoördinator
j.m.dalhuisen@minlnv.nl
Postbus 20401, 2500 EK Den Haag
070 3784521

Kees Lever interview + aanwezig 3 mei
directeur Directie Platteland
c.lever@minlnv.nl
Postbus 20401, 2500 EK Den Haag
070 3785004

Patricia Braaksma aanwezig 3 mei
Directie Kennis
p.j.braaksma@minlnv.nl
Postbus 482, 6710 BL Ede
0318 822828

Koos Straver begeleidingsgroep
Directie Natuur
j.a.straver@minlnv.nl
Postbus 20401, 2500 EK Den Haag
070 3785626

Emilie van Zijl begeleidingsgroep
Directie Platteland
e.w.a.van.zijl@minlnv.nl
Postbus 20401, 2500 EK Den Haag
070 3786868

Eduard van Beusekom begeleidingsgroep
Directie Kennis
e.j.van.beusekom@minlnv.nl
Postbus 482, 6710 BL Ede
0318 822500

Kees Verbogt aanwezig 3 mei
Team Natuur en Landschap
k.verbogt@minlnv.nl
Postbus 20401, 2500 EK Den Haag
070-3785794

VROM

Lisette Groot Kormelink interview + aanwezig 3 mei
Senior Beleidsmedewerker Ruimtelijk Ontwerp / Landschapsarchitect DG Ruimte
lisette.grootkormelink@minvrom.nl

IPC 350, Postbus 30940, 2500 GX Den Haag
070 3395174

Atelier Rijksbouwmeester

Corjan van der Peet interview + aanwezig 3 mei
senior adviseur monumenten
corjan.vanderpeet@minvrom.nl
IPC 420, Postbus 20952, 2500 EZ Den Haag
070 3398998

Fons Asselbergs aanwezig 3 mei
Rijksadviseur Cultureel Erfgoed
fons.asselbergs@planet.nl
Regentesselaan 15, 3818 HH Amersfoort
033 4651075

Dirk Sijmons interview
Rijksadviseur voor het Landschap
d.sijmons@hnsland.nl
IPC 420, Postbus 20952, 2500 EZ Den Haag
070 3398998

Niek Hazendonk interview + aanwezig 3 mei
Extern adviseur voor ARBM
niek.hazendonk@minvrom.nl
IPC 420, Postbus 20952, 2500 EZ Den Haag
0318 822862 06 16762878

André Mol begeleidingsgroep
Adviseur architectuurbeleid
andre.mol@minvrom.nl
IPC 420, Postbus 20952, 2500 EZ Den Haag
070 3398998

OC&W

Tjeerd de Boer interview + aanwezig 3 mei
directeur cultureel erfgoed
t.w.deboer@minocw.nl
Postbus 16375, 2500 BJ Den Haag
070 4123456

Joost van den Boogert interview + aanwezig 3 mei
directie cultureel erfgoed
j.vandenboogert@minocw.nl
Postbus 16375, 2500 BJ Den Haag
070 4123456

RACM

Kees de Ruiter interview
directeur RACM
k.j.de.ruiter@minlnv.nl
Postbus 1600, 3800 BP Amersfoort
030 - 69 83 212

Carolien Schönfeld aanwezig 3 mei
hoofd sector kennisuitwisseling
c.schonfeld@racm.nl
Postbus 1600, 3800 BP Amersfoort
033-4227588

Stimuleringsfonds voor de Architectuur

Janny Rodermond interview + aanwezig 3 mei
directeur Stimuleringsfonds voor de Architectuur
j.rodermond@archfonds.nl
Groothandelsgebouw, Weena 723, 3013 AM Rotterdam
010 4361600

EZ

Hans Ziekenoppasser interview
Directie Ruimtelijk Economisch beleid
h.r.ziekenoppasser@minez.nl
Postbus 20101, 2500 EC Den Haag
070 3797997

Henk Raven interview
Directie Ruimtelijk Economisch beleid
h.raven@minez.nl
Postbus 20101, 2500 EC Den Haag
070 3798609

BuZa

Duc Boorsma interview
directie huisvesting buitenland, hoofd afdeling ontwerp en projectmanagement
duc.boorsma@minbuza.nl
Postbus 20061, 2500 EB Den Haag
070 3486486

Defensie

Jolande Laval interview
projectdirectie vastgoed
j.g.m.t.laval@minfin.nl

Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
070 3188208

Gustaaf Boissevain interview + aanwezig 3 mei
adviseur architectuur
g.w.o.boissevain@minfin.nl
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
06 22402875

VenW

Renske Peters interview
directeur water
renske.peters@minvenw.nl
Postbus 20901, 2500 EX Den Haag
070 3528301

David van Zelm van Eldik aanwezig 3 mei
hoofd steunpunt route ontwerp
david.vanzelmvaneldik@minvrom.nl
IPC 420, Postbus 20952, 2500 EZ Den Haag
070 3392030

Projectteam

Titus Weijschedé
Alterra
titus.weijschede@wur.nl
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
0317 481843

Roel During
Alterra
roel.during@wur.nl
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
0317 481640

Marieke Muilwijk
Muilwijk Landschap Advies
info@mla.nu
van Uvenweg 40, 6707 BC Wageningen
06 23636076

Bijlage 4 Presentatie Rondetafelgesprek

Programma

14.30	Ontvangst
15.00 – 15.05	Opening door Fons Asselbergs
15.05 – 15.25	Observaties nav interdepartementaal onderzoek door Titus Weijsschedé
15.25 – 16.30	Discussie: hoe te komen tot een interdepartementaal kennisprogramma
16.30 – 17.00	Vervolgstappen bespreken
17.00 – 18.00	Borrel

Aanleiding

Actie D8 uit ARC:

Verkenning naar verbreding, verdieping en afstemming van kennis over architectuur en cultuurhistorie

Doel van deze middag

Vervolgstappen bespreken om tot een interdepartementaal kennisprogramma te komen

Architectuur en cultuurhistorie in interdepartementaal perspectief

Titus Wejschedé
Marieke Mulwijk
Roel During

3 mei 2007

Ontwerptradities op departementen

"Ontwerp wordt ingezet bij de beleidsontwikkeling" (OCW)

"Ontwerp inzetten om vorm te geven aan
de nieuwe sturingsfilosofie" (LNV)

"Combineren van de functionaliteitsgedachte

Met goede kwaliteit van het ontwerp" (Defensie)

"Ontwerp inzetten voor integrale vraagstukken" (VROM)

"Nederlandse identiteit in ontwerp

terug laten komen" (BuZa)

"Ontwerp inzetten voor vraagstukken van
grootschalig en strategisch belang" (V&W)

"Ontwerp kan een bijdrage leveren aan economische impuls" (EZ)

Vanuit een gelijkwaardige positie omgaan
met vaak vergelijkbare opgaven

Ontwerp van de bouwplannen in Culemborg

directie VOS

Groene Gebiedsontwikkeling

1 8 voorbeeldgebieden

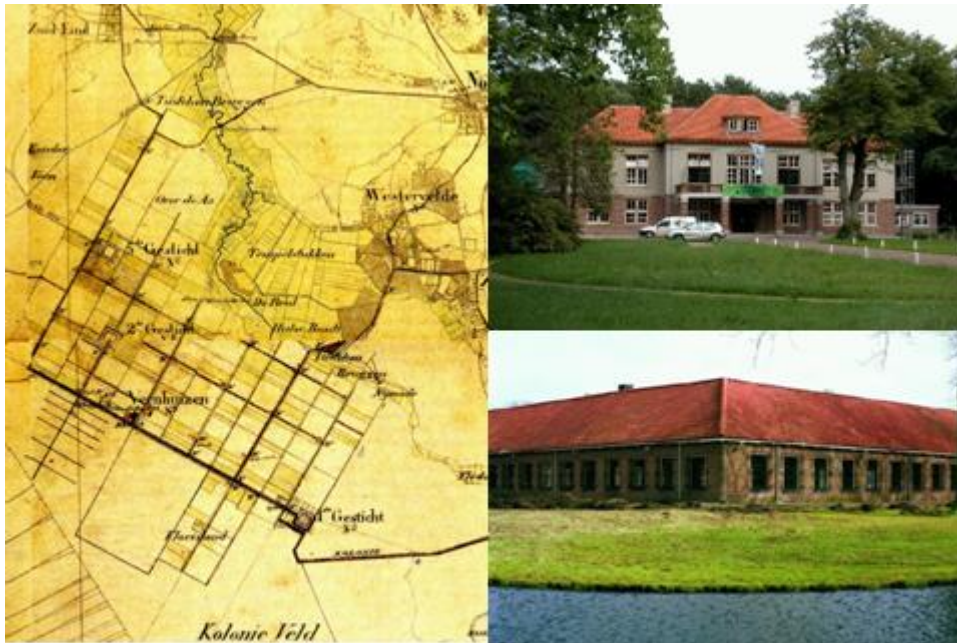
2 Zien is geloven

3 Groene Schatkist

4 Naar een agenda....
- 4 gebiedsagenda's
- De GGO agenda
september 2007

5 Opgeven

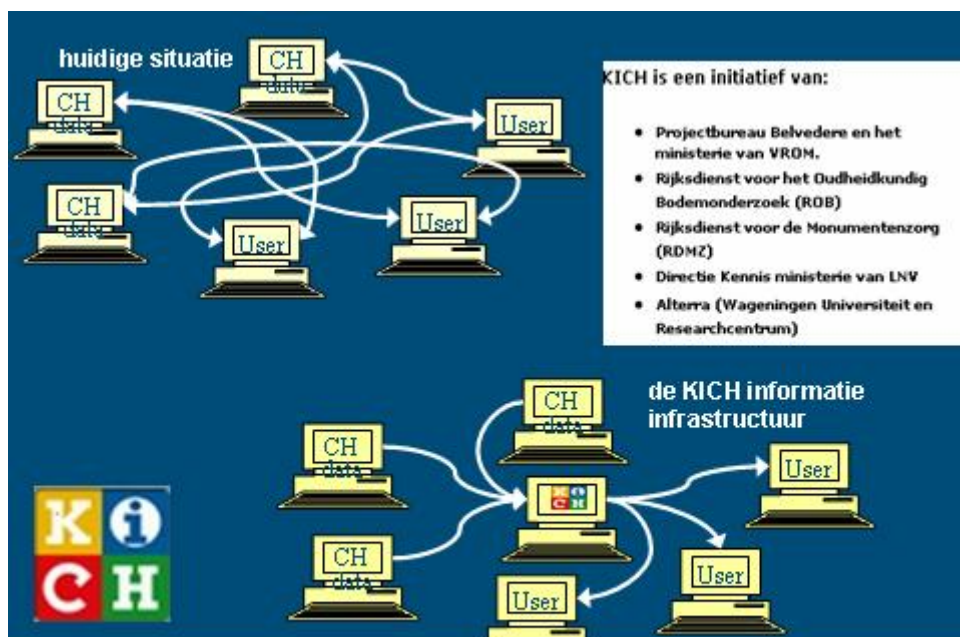
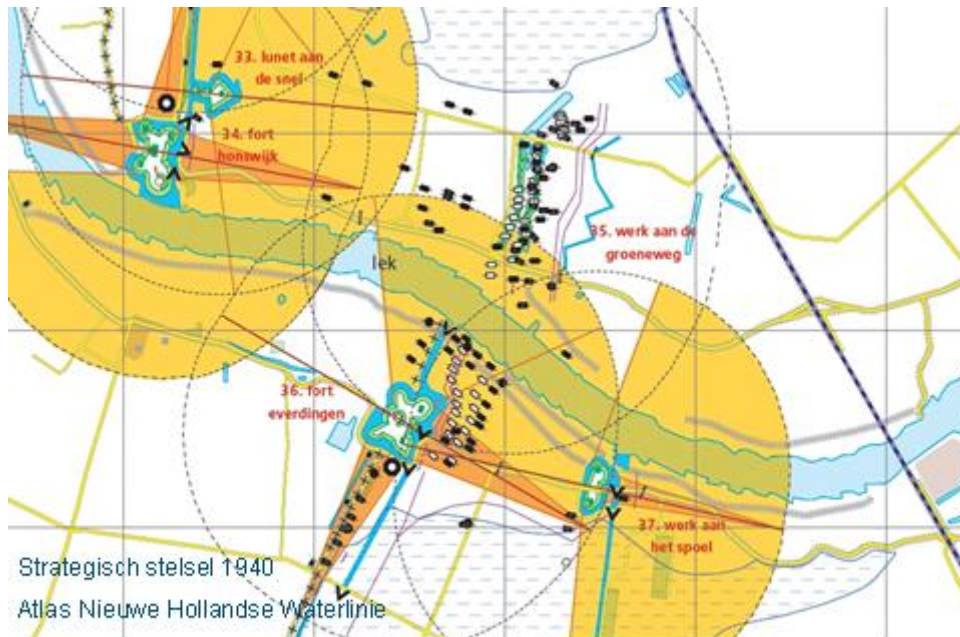

Kennis en ontwerp

Leidt kennisbundeling en -uitwisseling tot een beter ontwerp?

Interdepartementale samenwerking

- Samenwerken op basis van gemeenschappelijkheid
- Inspiratie vanuit huidige initiatieven en enthousiasme

Kernpunten voor vanmiddag

- Gezamenlijke positiebepaling en strategie ten aanzien van interdepartementale samenwerking
- Vormgeven van de samenwerking

